

47. İKTİSATÇILAR HAFTASI ÖZEL SAYISI
İFMC
47. İKTİSATÇILAR HAFTASI
“CUMHURİYET’İN YÜRÜYÜŞÜNDE İKTİSAT VE SİYASET”
28.02.2024 ÇARŞAMBA
1. GÜN DÜNYA EKONOMİSİ VE TÜRKİYE

Oktay Emed'e Armağan

1. Gün 1. Oturum

dünya düzeni ve gelecek

Açılış Konuşması: Orhan Turan (TÜSİAD Başkanı)

Oturum Başkanı: Vahap Adıyaman

Panelistler: Dr. Cemil Ozansü

Ceyda Karan

Prof. Dr. Levent Ürer

aylin altınay - Değerli hocalarım, pek kıymetli mezunlarımız ve sevgili öğrencilerimiz, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti (İFMC) olarak bu yıl 47'incisini düzenlediğimiz İktisatçılar Haftasına hoş geldiniz. 1974 yılından bu yana, üç birbirinden bağımsız olağanüstü dönem sayılabilecek yıllar dışında düzenli olarak yaptığımız ve kendi alanında seçkin konuşmacıların yer aldığı bu yılki İktisatçılar Haftamızın ana başlığı, “Cumhuriyet’in Yürüyüşünde İktisat ve Siyaset.” Açılış konuşmasını yapmak üzere İFMC Genel Başkanı Sayın Sevil Usanmaz’ı kürsüye davet ediyorum.

sevil usanmaz - İktisat Fakültesi'nin değerli mezunları, değerli hocalarım, çok kıymetli konuklar, sevgili öğrenciler, 47. İktisatçılar Haftasına hoş geldiniz.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin ilk mezunlarının 1943'te kurduğu İFMC bu yıl 81 yaşında. 1974 yılından beri de İktisatçılar Haftaları düzenleniyor. Bu 50 yıl boyunca İktisatçılar Haftalarında birbirinden değerli konuklar o dönemin gündemini oluşturan konularda uzman görüşüyle tartıştılar ve çözüm önerileri getirdiler. Haftalarda farklı görüşleri bir araya getirmeye özen gösterdik ve konuşulmayanlar konuşuldu. Bundan sonra da öyle devam edecek. Bu yıl da bizleri yine doyurucu tartışmaların beklediğini söyleyebilirim.

İktisat Fakültesi'nin çok kıymetli mezunları, Cumhuriyetimizin 100 yıllık yaşamının neredeyse

tamamına tanıklık etmiş cemiyetimiz çok değerli bilgi ve anı birikimine sahip. Bu birikimi değerlendirmek adına başladığımız akademik, sosyal ve siyasal yaşamın her evresinde yer almış değerli hocalarımız ile yapılan söyleşilerin de yer aldığı belgesel çalışmamız tamamlanmak üzere. Çok yakın bir zamanda ilk gösterimi gerçekleşecek.

Gündemin çok yoğun olduğu, ekonomik problemlerin toplumun her kesimini etkilediği ve bir seçim arifesinde gerçekleşen bu İktisatçılar Haftası'nın verimli ve başarılı geçeceğine inanıyor. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

aylin altınay - Sayın Usanmaz'a teşekkür ediyoruz. Şimdi de İktisatlılar Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı Sayın Burhan Taştan'ı konuşmaları için kürsüye davet ediyorum.

burhan taştan - Değerli hocalarım, Sayın TÜSİAD Başkanı, cemiyetimizin dönem ve geçmiş dönem başkanları, değerli panelistler, değerli mezunlarımız, sevgili öğrenciler, sizleri İktisatlılar Vakfı adına saygı ve sevgili selamlıyorum.

Fakültemizin en önemli paydaşlarından olan cemiyetimizin 1974 yılından bu yana düzenlediği İktisatçılar Haftası geleneğinin 47. yılında beraberiz. Yarım yüzyıla yakın bir zamandır, güncel ekonomik ve siyasi konuların tartışıldığı entelektüel bir ziyafet sofrasında tekrar bir arada olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Cemiyetimiz 81 yıllık birikimi bulunan önemli bir sivil toplum kuruluşudur. Kuruluşundan bu yana aralıksız olarak fakültemiz, hocalarımız ve mezunlarımıza yönelik olarak çok sayıda faaliyetler gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmeye devam etmektedir. Ana paydamız İktisat Fakültesi 1936-1937 akademik yılında 118 öğrenci ile eğitimine başlamış, 1939-1940 akademik yıl sonunda ilk mezunlarını vermiş, kuruluşundan bugüne 88 yıl geride kalmıştır.

Fakültemiz tarihten geleceği iktisat biliminin köprüsü olmaya devam etmektedir. Bugün 8 bölümü 10 bini aşkın öğrencisi 50 bine yakın mezunu 260'ın üzerinde öğretim üyesi bulunmaktadır. Fakültemiz ve mezunlarımız ülkemizde çağdaş iktisat düşüncesine ve Türk ekonomisine sağladığı başarı ve katkılar oldukça önemli ve değerli seviyelerdedir.

Değerli katılımcılar, Fakültemizin diğer önemli paydaşı da İktisatlılar Vakfı'dır. Değerli hocalarımız ve fakültemiz mezunu 127 kurucu üye tarafından 1986 tarihinde kurulmuştur.

Bugün aktif mütevelli üye sayımız 300 civarındadır. Vakfımızın mütevelli üyeleri, fakültemiz, cemiyetimiz ve vakfımızın gelişimine katkılar sağlayan okulumuzun hocaları, fakültemiz mezun iş insanlarından oluşmaktadır. Cemiyet başkanımız, cemiyetimizin divan başkanı, fakültemizin dekanı, fakülte kurulundan bir hocamız da yönetim kurulumuzun tabi üyesidir.

Değerli katılımcılar, İktisatlar Vakfı'nın temel amacı İktisat Fakültesi ve kurumlarında eğitim, öğretim çalışmalarında maddi ve manevi destek sağlamak ve burslar vermektir. 38 yıldır faaliyetini sürdüren bir sivil toplum kuruluşu olarak kuruluşumuzdan bu yana

yaklaşık 3 bin 600'u aşkın öğrencimize burs ve eğitim desteği sağlanmıştır. 2023-2024 Eğitim Dönemi'nde de 6 Şubat depreminde zarar gören 22 öğrencimize karşılıksız destek bursu sağlanmış.

Cumhuriyetimizin 100. yılında karşılıksız burs sayımızı 100'e çıkarmaya amaçladık ve vakfımız tarihinde ilk defa 100 öğrencilik burs kapasitesine ulaşmış bulunmaktadır.

Değerli katılımcılar, ayrıca artık İktisatçılar Haftasıyla özdeşleşen haftanın her bir gününün cemiyetimizin ve vakfımızın kurucuları, fakültemizin öğretim üyeleri, düşünce dünyamıza katkı veren bilim insanlarını armağan edilmesi geleneğini sürdürmesini sağlayanlara da çok teşekkür ediyorum. Cemiyetimizin kuruluşunda değerli katkıları olan cemiyetimiz kurucularından Turhan Kentbay, Oktay Emed ve ayrıca vakfımızın ilk kurucusu olan Esin Kuylulu'yu saygıyla anıyorum.

Bu yıl düzenlenen İktisatçılar Haftası'nın üst başlığını oluşturan konuların bizlere ülke ve bireyler olarak yaşadığımız sorunun aşılmasında yol gösteren bir rehber olmasını diliyor, panelistlerimize katkıları için 47. İktisatçılar Haftası'nın düzenlenmesinde emeği geçenlere, cemiyet başkanımıza ve yöneticilerimize teşekkür ediyorum.

aylin altınay - Sayın Taştan'a, konuşması için teşekkür ediyoruz.

İktisatçılar Haftamızın bir gelenek haline gelmiş olan uygulaması haftanın her bir gününün fakültemize emin geçmiş bir öğretim üyesine ya da cemiyetimizin geçmiş kurucularına ve emektarlarına adanmasıdır. Bu yıl Sayın Oktay Emed'e armağan edilmiş ilk günümüz. Bugün aramızda değil ama cemiyet yönetim kurulumuz geçtiğimiz aylarda kendisini Ankara'da ziyaret etti. Oradan kısa bir videomuz var. Birlikte izlemek istiyoruz.

oktay emed - Arkadaşlar, benim 100. yılımda cemiyetin 80. yılında bu durumda olmaktan gurur duyuyorum.

İktisatçılar haftalarının şu faydası vardır: İktisadi bilmenin ve iktisada riayet etmenin bir memleketin istikbali, bugünkü hali, ekonomisi, hayat seviyesi, her şeyin üzerinde rolü olduğunu bu haftalar anlatmış oluyor. Kurtuluş Savaşı'nı kazandıktan sonra İzmir Kongresi'nde Atatürk şöyle buyurmuştur: “Arkadaşlar, biz harbi kazandık. Fakat iktisadi bakımdan kalkınmazsak gene büyük devletlerin oyuncağı oluruz” demiştir. İşte bunu anladığımız vakit, İktisat Fakültesi'ndeki bilimin yardımına başvurarak yabancı devletlerin, büyük devletlerin karşısında dik durabiliriz. Haftalarımız da bunu hepimize hatırlatıyor. Bunu anlayalım ve unutmayalım.

aylin altınay - Sayın Oktay Emed'e teşekkür ederken sağlık diliyoruz.

Şimdi oturumumuzun “Dünya Ekonomisi ve Türkiye” başlıklı ilk günün açılış konuşmasını yapmak üzere TÜSİAD Başkanı Sayın Orhan Turan'ı kürsüye davet ediyorum.

orhan turan - Aslında ben de buraların yabancısı değilim. Ailede üç tane iktisat mezunu var. İki abim, bir de yengem. Kendimi yabancı hissetmiyorum onun için.

Sayın başkanlar, panelistler, değerli dinleyiciler, TÜSİAD Yönetim Kurulundan hepinizi sevgi ve saygılar selamlıyorum. İFMC'nin artık bir gelenek haline gelmiş bu toplantısına beni davet ederek sizlere hitap etme fırsatı veren Genel Başkan Sayın Sevil Usanmaz'a teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Cumhuriyetimizin ilk 100 yılını geride bıraktık. 47. İktisatçılar Haftasının Cumhuriyetin yürüyüşünde iktisat ve siyaset üst başlığı ile düzenlenmesini çok anlamlı buluyorum. Bu kavramları birbirinden ayrı düşünmek mümkün değil. Küresel çapta ekonomide, siyasette, önemli kırılگانlıklar test ettiğimiz bir dönemden geçiyoruz. Bu sene dünya nüfusunun yarısından çoğunu barındıran 70'ten çok ülkede seçimlerin yapıldığını göreceğiz. Üstelik bu seçimler dünyada sağ popülizmin ve otoriter liderlerinin yükseldiği demokratik standartların aşındığı bir ortamda yapılacak. Mevcut durum dünya ekonomisindeki sorunlardan, bu sorunların yol açtığı geçim sıkıntısından, toplumsal hareketlerden, göçlerden, konvansiyonel politikaların bu sorunlara anlamlı çözümler geliştirememiş olmasından bağımsız değil. Bu nedenle dünya ekonomisinde ne olduğuna biraz daha yakından bakmak istiyorum.

Değerli dinleyiciler, dünya ekonomisine baktığımızda şokların sayısında ve sıklığında bir artış görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı ertesinde üzerinde uzlaşılan dünya ekonomisi modeli 1970'lerle birlikte çöktükten sonra, her 5-10 yılda bir yeni bir küresel şokla karşılaşıyoruz. Petrol şokları, enflasyon, stagflasyon, borç krizleri, gelişmekte olan ülkelerin krizi, soğuk savaşın bitişi, Çin'in yükselişi, 2008 krizi, BRICS ülkelerinin güçlenmesi, dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin batıdan doğuya doğru kayması, göçler, Covid-19 pandemisi, savaşlar, terör eylemleri, mülteci

krizleri, nüfus yaşlanması, iklim değişikliği, teknolojideki köklü değişiklikler, küresel tedarik zincirindeki değişim, popülizmin yükselişi.

Son 10-15 yılda karşılaştığımız tüm bu sorunların bugünden öngörülebilir geleceğe baktığımızda da yakamızı bırakmayacağını söylemek sanırım kehanet sayılmaz. Üstelik bunlar, dünya ekonomisinde parlak günlerin mazide kaldığı bir döneme denk geliyor. Dünya Bankası'nın son küresel ekonomik perspektif raporu, dünya ekonomisindeki yavaşlamayı ortaya koyuyor. 5 yıllık dönemler itibarıyla bakıldığında dünyada büyüme, son 25 yılın en düşük hızına gerilemiş durumda. Dünya ticareti de benzer bir seyir izliyor.

2010'la 2019 arasında yüzde 5'e yakın bir hızla büyümüş olan dünya ticareti, 2023'te neredeyse durdu. Giderek daha karmaşık, riskli, ön görülemez hale gelen bu küresel ekonomik resim içinde, ülke olarak yolumuzu bulmak durumundayız.

Avrupa'ya olan yakınlığı, jeopolitik konumu, imalat sanayinin Doğu Avrupa ülkelerine kıyasla çok daha gelişmiş olması, güçlü bir bankacılık sistemi, aslında ülkemizin bölgede bir üretim merkezi haline gelmesi için çok büyük potansiyeli olduğunu gösteriyor. Bu potansiyel son yıllarda küresel tedarik zincirlerinin yakın coğrafyalara kaymasıyla da daha da güçlendi.

Bununla birlikte, küresel konumumuzu geliştirmek yolunda kat etmemiz gereken çok daha fazla mesafe olduğunun farkındayız. Türkiye'nin dünya ekonomisinden aldığı pay, 2002'de yüzde 6 idi, 2013'te yüzde 12'e kadar yükseldi. Daha sonra yeniden geriledi. 2022 itibarıyla Türkiye'nin dünya ekonomisinden aldığı pay yüzde 1'in altında. Aslında bu sorun yeni değil, 300 yıllık bir sorun!

Türkiye'nin dünya mal ve hizmet ihracatındaki payı da tüm çabalara TL'nin değerlerindeki şiddetli düşmeye rağmen, 2022 itibarıyla yüzde 1.1 seviyesinde. Büyümedeki yavaşlama ve enflasyondaki yükselmenin gelir dağılımını bozduğunu da biliniyor. Oysa ülkemizin potansiyelini gerçekleştirmesi için yapılması gerekenler de belli.

Hayalimizdeki Türkiye'yi, TÜSİAD'ın 50. yılı için hazırladığımız “Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa” başlıklı raporumuz da şöyle tarif ediyoruz: “Ekonomik olarak gelişmiş, uluslararası alanda saygın, AB entegrasyonunu sağlamış, toplumsal olarak eşitlikçi ve adil, yeşil dönüşümü başarmış çevreci bir Türkiye”. Geleceğin Türkiye'sinin şu üç sütun üzerinde yükselmesi gerektiğini söylemiştik: “Beşerî sermayemiz ve geleceğimizin olan insanlarımızın yetkinliklerini geliştirmek, bilim, teknoloji ve inovasyona yatırım yaparak, siyasal, ekonomik ve toplumsal ilerlemeyi mümkün kılacak kurumları ve kurallar içeren bir yönetim modelini hayata geçirmek.” Kısacası, yüksek katma değerli üretim üzerine kurulu günümüz ekonomisinde refahın kaynağını artık başka yerde aramak gerekiyor.

Değerli dinleyiciler, “Yeni Bir Anlayışla Geleceği İnşa” başlıklı raporumuzda insanımızın kalkınmanın hem öznesi hem hedefi olduğunu vurgulamıştık. Bu sanırım hemen herkesin üzerinde uzlaşacağı bir önerme. Depremler, sel felaketleri, maden başta olmak üzere iş kazaları ve bilime, akla, hukuka aykırı her olay bize insanı merkeze koyan bir kalkınma anlayışına duyulan ihtiyacı gösteriyor. Kalkınma yaklaşımında insan ile birlikte ekolojik sistemi korumayı da merkeze almak gerekiyor.

Türkiye’de iklim krizi ile mücadelenin gelir kaybına neden olacağı ve kalkınma hedefleri ile çelişeceği kanısı doğru değil. Karbon yoğunluklu üretim yapısı geçmiş dönem ait bir özellik. Bugün, rekabet gücümüz yatırım politikalarında rant uğruna, ekolojik sistemi zorlayarak zorlayacak projelere yönelmemekten ve yeşil ve dijital dönüşümden geçiyor. Çevreyi tahrip eden, küresel ısınmayı dikkate almayan bir kalkınma, kalkınma olmadığı gibi yarattığı tahribat her türlü maddi kazancın kat ve kat üzerinde. Bu nedenle, geleceğin Türkiye’sini rantı değil, insanı merkeze alacak, ekolojik sistemin bütünlüğünü koruyacak kuralmalıyız. Bu hepimize, tüm sivil toplum kuruluşlarına da göreve sorumluluk yüklüyor. İFMC ve bu gibi toplantıları, bu anlayışın geliştirilmesi açısından çok kıymetli buluyorum.

Değerli dinleyiciler, büyümenin nimetleri bütün topluma yayılmadığı sürece, salt yüksek büyüme hızları bizi hayalimizdeki Türkiye’ye taşıyamayacak. İnsan merkezli kalkınma, toplumsal adaletin iyileştirilmesi ve tüm eşitsizliklerle mücadeleyi gerektirir. Bölgesel gelir dağılımının iyileştirilmesi ve kalkınmışlık makasının kapatılması bu açıdan temel başlık.

Bir başka temel başlık da toplumsal cinsiyet eşitliği. Kadınların ve erkeklerin ekonomik yaşama, karar alma mekanizmalarına, siyasete ve toplumsal hayata eşit katılımı olmadan demokrasi ve kalkınma olmuyor. Bu nedenle TÜSİAD olarak yıllardır toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışmalar bitiriyoruz. Kadın-erkek eşitsizliğinin giderilememesinin bir nedeni de siyasette kadın temsiline çok düşük olması. Türkiye’de kadınlar seçme ve seçilme hakkını birçok gelişmiş günlerden çok daha önce almasına rağmen, ülkemizde kadınların siyasetteki yeri dünya ortalamasının bir hali altında kalıyor. Bu noktada önümüzdeki yerel seçimlerde baktığımızda aday tanıtım toplantılarında da kadın temsiline konusunda bir umut yaratmadığını üzere not ediyoruz.

Adaletsizlik ve eşitsizlik deyince not etmemiz gereken bir hususta hepsinin iç içe geçmesi. Hayalimizdeki Türkiye’ye ulaşmak için bütün eşitsizlikler yani eğitim, toplumsal cinsiyet, dijital imkânları erişim, özgürlüklerden faydalanma, ekolojik ve çevresel maliyetler üstlenme, politik karar süreçlerine katılım, yargı ve hak arama gibi çok çeşitli alanlardaki eşitsizliklerin hepsini birlikte çözmemiz gerekiyor. Eğitim, tüm bu sorunların çözümü için kritik önemde. Kaliteli eğitim de tüm çocuklarımıza fırsat eşitliği sağlamak, eğitimin niteliğini yükseltmek,

gençlerimize yeni çağın becerilerini kazandırmak zorundayız. Aksi halde işsizliğin yüzde 8.8, OECD ülkelerinde yüzde 4 civarlarında olduğu bir ortamda beyin göçünü önleyemeyiz.

Gençlerimizin geleceklerini ülkemizde değil de yurtdışında aramaya başlamış olmaları, uzun vadeli etkisi bakımından ülkemizin önündeki çok ciddi bir tehdit. Çağ yakalamamız için dünyadaki gelişmeleri takip eden, dijital, teknik ve sosyal becerileri donatılmış, yabancı dillere hâkim genç kuşakları yetiştirmeliyiz. Bunu da bilimsellik ve laiklik ilkelerinin tartışma konusu olmadığı, ezberciliği değil, eleştirel ve yaratıcı düşünciyi önceleyen bir eğitim yaklaşımı ile tüm çocuklarımız için fırsat eşitliği sağlayarak yapabiliriz. Eğitim müfredatı başta olmak üzere, eğitimle ilgili sorunlarımızı bilimin yol göstericiliğine sıkı sıkı sarılarak çözebiliriz. Çağın gereklerine uygun bir eğitim sistemi olmadan, ne bilim, teknoloji ve inovasyonda kalıcı ve anlamlı başarılarla imza atmak, ne de ekonomik kalkınmayı hızlandırmak mümkün olur.

Günümüzde ileri teknoloji ürün ve hizmetlere yönelmeden ve daha fazla katma değer üretmeden kalkınma sağlanamıyor maalesef. Dünya ticaretinde yüksek teknoloji ürün ve hizmetlerin payı artıyor. Türkiye'nin ise yüksek teknoloji ürün ihracat payı 2013 yılından bu yana yüzde 3 seviyelerinde. Bunu değiştirmek zorundayız. 2000'de bilişim teknoloji ile ilgili Türkiye'nin ihracatı 1.6 milyar dolar. 2022 yılında 2 milyar dolara çıkmış. Vietnam'ın 500 milyon dolarmış. Geçen yıl 137 milyar dolara çıktı.

Geleceğin Türkiye'sinin üzerinde yükseldiği üçüncü sütun ise toplumu, siyaseti ve ekonomiyi düzenleyen kurumlar ve kurallar. Kurumlar ve kurallar ekonomide istikrarı, toplumda güveni tesis eder, toplumsal uzlaşının temellerini atar, karar alıcılara ve bunları uygulayıcılara uymaları gereken sınırları gösterir. Yaşadığımız tecrübelerde gelişmişliği, kalkınmayı ancak yetkin insanların, bilimsel aklın, iyi düzenlenmiş ve herkesin uyduğu kuralların ve etkin çalışan kurumların üzerine inşa edilebileceğini çok iyi anladık.

Değerli dinleyiciler, geçtiğimiz aylarda Cumhuriyetimizin 100. yılını biz de TÜSİAD olarak özel olarak yaptığımız bir projeye tamamladık. Ülkemizin içinde sıkıştığı, düşünülen temel ikilemleri katılımcı bir yöntemle ele aldık. Beş farklı şehirde dokuz çalışma yaptık. Bu çalışmaları farklı siyasi düşüncelerden, tecrübelerden, mesleklerden, uzmanlardan gelen ve aralarında politikacılar, akademisyenler, uzmanlar, sivil toplum üyeleri, aktivistler, iş insanları, çiftçiler, sendika temsilcileri, gazeteciler ve sanatçıların da bulunduğu toplam 224 davetli katıldı. Bu toplantıda dört başlık üzerinde konuştuk. “Cumhuriyet ve Demokrasi”, “Çevre ve Kalkınma, Refah ve Bölüşüm”, “Küresel Dönüşüm” ve “Ulusal Strateji” başlıklarını ele aldık. Bu konular birbirinin içine geçiyor. Hiçbirini diğerinden ayırarak, çözmek mümkün değil. Ekolojik kriz, demokrasi krizinden, ekonomik kriz, toplumsal krizden bağımsız değil. Bu da Türkiye'nin kalkınma yaklaşımını kökten değiştirmesi gerektiğini gösteriyor.

Değerli konuklar, Cumhuriyet'in ilk yüzyılını artık geride bıraktık. Cumhuriyet'in egemenliğin ulusa devri, eşit vatandaşlık, fırsat eşitliği, kurumsallaşma, laiklik, kadın hakları gibi çok önemli kazanımları oldu. Ancak gelişmiş bir ekonomi ve istikralı bir demokrasi yolunda daha alınması gereken mesafelerimiz var. Küresel ekonomi politikte konuşmanın başında da işaret ettiğim gelişmeler ve eğilimler önümüzde daha önce geçilmemiş bir yol olduğunu işaret ediyor. Keskin dönüşümler ve değişimler bizi sürekli vites değiştirmeye, bu hiç bilinmedik yolda keskin virajlarla sürat almaya mecburi bırakıyor. Bu yoldan hep birlikte geçeceğiz. Yolun sonunda hedefimize sağ salım ve esenlik içinde ulaşmak için herkesin, her kesimin görüşünün çok kıymetli olduğunu biliyorum. Bu düşüncelerle konuşmama son verirken, biri dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. Hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

aylin altınay - Sayın Orhan Turan'a konuşmaları için teşekkür ediyoruz.

Birinci gün ilk oturumumuz “Dünya Düzeni ve Gelecek” başlığını taşıyor. Oturuma başkanlık edecek olan Sayın Vahap Adıyaman'ı kürsüye davet ediyorum.

vahap adıyaman - Sayın TÜSİAD başkanım, sayın Genel Başkanım, değerli hocalarım, değerli konuklar, hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

İktisatçılar Haftası'nın birinci oturumunda oturum başkanı olarak görev yapmak beni gerçekten heyecanlandırıyor. Birçok görevler yaptım, bu kadar heyecanlanmadım çünkü hem okulumu hem cemiyetimi çok seviyorum. Çok da emek verdim. Cumhuriyetin 100. yılı, 81 yıllık İFMC, 50 yıldır İktisatçılar Haftası yapıyor. Hakikaten kolay bir iş değil.

Oturumumuzun başlığı “Dünya Düzeni ve Gelecek.” Dünyanın birçok yerindeki anlaşmazlıklar, çatışmalar var. Bu koşullar altında bir müesses nizamdan bahsedilmeyeceği gibi, bu nizamı sağlamakla görevli kurumların da işlerliği tartışılır hale gelmeye başladı. Bu tartışmalar gerek gündelik hayatta gerek basında gerek

akademik çeşitli boyutlarıyla ele alınıyor. Bu ele alış bazen çok yüzeysel oluyor. Özellikle ana akım televizyon programlarında bu konuları izlerken çok sıkılıyoruz. Kimi zamanda çok daha geniş çerçevede değerlendirmeler yapılıyor. Bu daha ileri giderek kapitalizmin krizlerine, ticaret yollarının kontrol altında alınmasına ve emperyalizmin bu konularla birlikte ele alınmasına ihtiyaç duyuluyor. Ancak her iki düzeyde de önemli bir kafa karışıklığı, kimi zaman hamaset kavramlarının birbirine karıştırılması gibi büyük bir karmaşa da yaşanıyor. Bu çerçevede dünya düzeninin ve dolayısıyla dünyanın geleceğini nasıl şekillendirebileceği ile ilgili konuya hâkim, bugüne kadar yazdıkları ve söyledikleri ile akademik dünyaya ve topluma ışık tutmuş kişilerin konuyu tartışmasında büyük fayda görmüş cemiyetimiz. Şimdi daha fazla uzatmadan hemen oturuma katkı sunacak panelistleri davet ediyor ve ilk sözü Sayın Ceyda Karan'a veriyorum, buyurun efendim.

ceyda karan - Öncelikle davet ettiğiniz için teşekkür ederim. Gençlik yıllarımdan beri her zaman, her ne kadar hep dış habercilikle ilgilensem de İFMC'nin etkinliklerine katılırım. İstanbul Üniversitesi'nden, gazetecilikten mezunum. Dolayısıyla büyük bir onur buraya konuşmacı olarak çağrılmak.

Hakikaten dünyada çok büyük kırılmalar yaşanan bir döneme giriyoruz. Cumhuriyetin 100. yılında bugün maalesef jeopolitik açıdan büyük sarsıntıların dünyayı beklediği bir dönemdeyiz. Pek çok sebebi yeni değil ama büyük bir dönüşüme doğru dünyanın gittiğini düşünüyorum. Çünkü bugünkü önemli kavramlardan biri çok kutupluluk. Jeopolitik ve büyük güçlerin rekabetinin öne çıktığı bugünden geçtiğimiz 20 yıla bakmak istiyorum. 1990'larda itibaren Sovyetler Birliği'nin yani kapitalizmin alternatifi olarak ortaya konan, ancak reel sosyalizmin sorunlarından ötürü ve belki de politik sebeplerle çöküş yaşayan bir modelden sonra tamamen 1980'lerde başlayan bir sürecin sorunlarıyla karşı karşıyayız. Uygulanan monetarist politikaların, dünyanın neoliberal modele geçtiği bir 20 yılın sonunda çok büyük bir tıkanma var önümüzde. Bu nedenle bugün, son 20 yıla damgasını vuran bölgesel savaş ve çatışmaların çok daha farklı boyutlarda topyekûn savaşa sebebiyet verebileceği kaygılarını hissettiğimiz bir dönemdeyiz. Bu noktada Türkiye gibi daha orta ölçekli ülkelerin gelişme mücadelesi de bakmak gerekiyor. Sayın TÜSİAD Başkanının ifade ettiği gibi gelir, büyüme tek başına bir şey ifade etmiyor, paylaşım düzeni herhalde çok önemli. Küresel düzeyde de bir paylaşım sıkıntısı yaşanıyor. Batı merkezli bir hegemonyanın sarsıldığını görüyoruz. Bu sarsılmanın sonucu olarak daha büyük savaş ve hatta nükleer çatışma tehlikesiyle karşı karşıya kalıyoruz. Son bir haftanın özeti bile resmi ortaya koyuyor. İşte Fransa Cumhurbaşkanı'nın en son Ukrayna'daki çatışmaya, bir nükleer silahlı gücü yenilgiye uğratmak için asker göndermekten bahsettiği bir

dönemdeyiz. Dolayısıyla bunun yol açabileceği sıkıntıları dikkate almak gereken bir dönem. Diğer yandan Amerikan yönetiminin ekonomik, siyasal, Ortadoğu'daki nüfus etkisi giderek artan Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı var olan üç uçak gemisine iki tane daha ekleyerek yarattığı ortamdayız.

Jeopolitik kırılmaların öne çıktığı, kavramsal olarak küreselleşmenin neresinde olduğumuzun Davos'da, sermaye çevrelerinde de tartışıldığı büyük bir sıkışıklık var dünyada. Bunu geldiğimiz yeri anlamak ve belki de öngöründe bulunabilmek için ortaya koyuyorum. Yine örneğin Yugoslavya'nın parçalanmasını anımsayın. Hepsi Slav ama işte Hırvatlar Katolik, Sırlar Ortodoks,

Boşnaklar Müslüman. Avrupa'nın haritasını yeniden çizdiler 1990'lı yıllarda. Daha önce Yugoslavya diye bir devlet ve bir ülke vardı, şimdi irini ufaklı, küçük ülkeler var. Ancak bugün 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de de çok etkili olan ve dünya politikasında liberal rüzgarlarla öne çıkan Avrupa Birliği, Ukrayna çatışmasından, sınırların çizilmesinden söz edebiliyor. 2000'li yıllarda yine benzer bir biçimde Amerikan yönetimlerinin 11 Eylül gibi bir katalizörle birlikte Ortadoğu'yu şekillendirmesi sürecini gördük. Irak işgalinin ise kitle imha silahları yalanına dayandığını kısa sürede ama her şey olup bittikten sonra ortaya çıktı. Bu ise Türkiye'yi çok yakından ilgilendiren sonuçları üretti. Bu bitmeden 2010'larda "Arap Baharı" dalgaları ortaya çıktı. 'Bahar' diye adı kondu ama çok kısa sürede kışa döndü bu dalga. Çünkü Ortadoğu'nun Amerikan modelinde neoliberal sisteme entegre edilmesini amaçlayan siyasi hedefleri vardı. Ancak bu, toplumlara, daha geleneksel toplumlara büyük kaos yaydı. Suriye Savaşını Türkiye özelinde çıkarttı. Radikal İslamcılığın yükselişi Türkiye'nin belki daha güneyiyle ekonomik ilişkilerinin kesilmesine sebebiyet verdi. Çatışmanın bitmediğini de hepimiz çok iyi biliyoruz Suriye, Irak başta olmak üzere. Aslında bu dalganın 20. yüzyılda daha ulus temelli devlet örgütlenmesi olan ülkeleri hedef aldığı o tespiti de yapmak lazım.

İslam, tırnak içerisinde modernize edilmeye çalışılan siyasal İslam üzerinden yeniden şekillendirilmeye çalışıldı.

2020'lere, Covid-19 pandemisine kadar bu hayhuy ile geldiğimiz rahatlıkla söylenebilir. Tabi bu süreçte, Suriye iç savaşında yine mezhepçiliğin bu sefer Sünnilik, Alevilik üzerinden formüle edilen halini gördük. Suriye'nin IŞİD ile mücadelesinde ise en öne çıkan faktör durdurulmasında oldu. Malum Amerikan Dışişleri Bakanı John Kerry, bir süre sonra itiraf etmiş, “IŞİD'in ilerlemesini biz izledik, müdahale etmedik. İşimize yarıyordu” demişti. Çünkü Esad yönetimini devirmek açısından önemliydi. Ama bir noktadan sonra onlar için de tahammül edilemez olunca IŞİD ile mücadele gündemimiz oldu. Maalesef Türkiye burada, Ortadoğu'da her şeyin şekillenmesinde başrol oynadı. Bu başrol Türkiye'nin bütün bir güney hattıyla ilişkilerini senelerce sarstı. Sonra ise Türk dış politikasında tam manası ile U dönüşlerine yol açtı. Ancak U dönüşlerinin de elbette bedelleri var. Bugün yaşadığımız küreselleşme modelinde siyasal, toplumsal, iktisadi olarak aynı zamanda teknoloji faktöründe işin içine kattığımızda çok büyük kırılmaları bunun odağına koymamız gerektiğini düşünüyorum. Bunun sebebi, ABD'nin rıza üretimi de yapabilen bir süper güç olması. Bu sadece dünya çapında 800 asgari üs sahibi olmakla olmuyor. Bu aynı zamanda ekonomik ve ticari ilişkilerin düğümünü elinde tutmak, yani mali sistemi şekillendirmekle de ilgili.

Emperyalizm tanımı yaparken moda vurgu “asker gönderdi”dir. O zaman Türkiye'de emperyalist ya da Castro'nun Küba'sı da Angola'ya asker gönderdi. Dolayısıyla artık emperyalizmde başka bir şeye bakıyoruz. Bankalarınız eğer Amerikan yönetiminin arzusu hilafına herhangi bir işlem yapamıyorsa buna bakmanız gerekiyor. Ya da Türkiye'nin ulusal şirketleri, yabancı ortaklıkları nedeniyle ülkelerinin egemen kararına dayalı politik çizgisini sürdüremiyorlarsa buna bakmamız gerekiyor. O zaman Türkiye'nin egemenliğinden bahsedemiyoruz.

Batı merkezli siyasi karar alıcılar, belki son 20 yılını çeşitli askeri maceralar, hegemonya pekiştirme çabalarıyla geçirirken doğuda ise Çin gibi bir üretim üssü, teknolojik bir merkez ortaya çıktı. Büyük bir nüfus ilk başta ‘ucuzculuk’la algılandı. Ama bir süre sonra anlaşıldı ki ücretin düşüklüğü örneğin memleketimizle kıyaslanacak gibi değil çünkü orada kendilerine özgü bir komünist sistem var. Yani o kadar düşük ücret alan işçiler, emekçiler Çin'de aynı zamanda konutlarına kendileri sahipler. Eğitimleri, sağlıkları bedava. Yani bizim emekçimizle kıyaslarken başka modellere de bakmak lazım. Öyle yapılmadı tabii ki Türkiye'de. Gerçi bir süre sonra maalesef Türkiye'de işgücü Çin'le başka biçimlerde kıyaslanır oldu ama biz Batı dünyasının ve liberalleşmenin bir ürünüyüz elbette.

Bütün ekonomik modelimiz de öyle. Bu sıkışmışlıkları Batı'dan daha derin, daha farklı her türlü kamuculuğun yok edildiği bir şekilde hissettik. Şunu da eklemek lazım parantez içinde: 2000'li yıllarda Batı'nın Türkiye'yi neoliberal modele eklemelerken bu işi en iyi yapabilecek olan siyasal

ideolojik temsilcileri seçmiş olması. Bugün bunu, her ne kadar “otoriterlik” vurgusuyla birtakım şikayetler duyuyorsak da hafızamızı tazelersek “muhafazakâr demokrat” söylemler altında Avrupa Birliği'nde kimlerin alkışlandığını hepimiz çok iyi hatırlıyoruz. Ya da Suriye iç çatışması, iç savaşı sırasında kimlere “şak, şak” yapıldığını da hepimiz çok iyi hatırlıyoruz. Projeler yapılırken Türkiye Cumhuriyeti'ne siyasal İslam düştü. “ılımlı” dendi ama Cumhuriyet'in bütün kavramlarını sarsacak noktaya geldiğini hepimiz görüyoruz. Bu başka ülkelerde, başka coğrafyalarda benzer şekilde yaşandı.

Doğu Avrupa'da bütün yatırım Neonazizm üzerinden yapıldı. Popülist, sağ gibi kavramlar üretildi ama öte yandan açıkça devlet ideolojisi olarak 2. Dünya Savaşı'nda Polonyalılar, Yahudiler, Sovyetler Birliği halklarından askerleri katletmiş, katliamlar yapmış, onlara yakın düşüncede olan ne kadar sağcı varsa onlar desteklendi Doğu Avrupa'da. Ortadoğu'da siyasal İslamcılar, Doğu Avrupa'da Neonazizm ve bugün gördüğümüz çatışmaların temelleri de zaten o zamanlar atıldı. 2000'lerle birlikte Soros'un renkli devrimleri Doğu Avrupa coğrafyasını salladı. 2010'larda siyasal İslamcılık Ortadoğu coğrafyasını salladı. Ulus devlet yapılarını yıpratmak şeklinde bir manzara koydu önümüze. Bunlar kullanıldı ve geldiği yer de çok açıkçası parlak değil. Batı hegemonyasındaki kırılmaları bugün gözlüyoruz. İşte bu yüzden de “çok kutupluluk” tartışıyoruz, Çin faktörü tartışıyoruz.

Bir de toplumsal kavramlarımıza da işaret etmek gerekiyor. Mesela “yeşil ekonomi” tartışıyoruz ama şunu tartışmıyoruz. Sağda solda Avrupa'da giderek yaygınlaşan elektrik şarj cihazlarından hepimiz çok mutluyuz. Herkes araçlarını elektrikli almaya çalışıyor. Öyle ekonomik bir model, öyle örgütleniyor ama o şarj istasyonlarına enerji nereden sağlanıyor? Sorusunu çok fazla tabii ki kimse sormuyor. Yeşil ekonomi Avrupa Birliği'nde 2000'li yılların bütün liberalleşmesi tam aksine dönmüş durumda. Sonunda sansürcülük, dezenformasyon kisvesi altında açık yasal çerçevelerle sunulan bir Avrupa var. Düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü öyle şeyler maalesef kalmıyor.

Yine “toplumsal cinsiyetçilik” diye bir vaka ortaya atıldı. ABD'de küçük yerel isyanlar çıkıyor çünkü üçüncü cins mefhumu ortaya atılıyor. Önde gelen Johns Hopkins gibi tıp merkezlerinde artık “kadın” denmiyor. Feminizmden geldiğimiz nokta, çok acayip bir nokta. Kadın yerine işte çeşitli tuhaf tuhaf, şimdi bir bir hatırlamıyorum ama bunlar çok tartışma yaratmıştı. İşte bizde hostesler için yapılan “uçan memeli” kötü esprisi gibi. Buna benzeyen tarifler getirmeye başladılar. Okullarda ebeveynler isyan çıkartıyorlar. Toplumsal tercih olarak çünkü üçüncü cins hormon ameliyatları konuşuluyor. Amerika çapında beş tane çocuk hastanesi kuruluyor. 22 yaşına kadar içki alması yasak olan çocukların, “On yaşında ben öyle değilim, böyle değilim”

gibi sözlerle 12 yaşında anne babasına isyan etmesi yasal sayılıyor. Böyle bir hale geldi. Bunlar tartışılmıyor ama onun yerine başka konular tartışılıyor.

Türkiye'ye ne kadar aktarılıyor bilmiyorum çünkü Türkiye'de maalesef dünyadan boca edilen kavramlar hiç sorgulanmadan tercüme ediliyor. Ne, neden, nasıl tartışılıyor ve bunların toplumsal etkileri nedir çok bilinmiyor. Toplumsal cinsiyet, toplumsal olmayan cinsiyet mi var mesela toplumsal cinsiyet nedir ben bilmiyorum.

Tıpkı şey gibi iktisat mezunları, cemiyeti mensupları olarak siz de gayet iyi bilirsiniz. Türkiye'de eskiden demokratik kitle örgütleri diye bir kavram vardı. Mensupları tarafından yaşatılırdı. Sonra birdenbire sivil toplum kuruluşları diye bir şey çıktı. Sivil olmayan toplum kuruluşları olabilir mi bilmiyorum ama bu, bir Amerikan modeli olarak tamamen fonlanan, parayla işleyen ve onun ideolojik kavramları çerçevesine oluşturan bir şey. Eski demokratik kitle örgütlerimiz gibi değil.

Oysa kavramlar üzerinde düşünmek önemli bana sorarsanız. Yani ekonomi modelini de aynı şekilde sorgulamak durumundayız. Paylaşım ilişkileri bakımından özellikle bize boca edilen toplumsal kavramları da toplumumuzun hayrına sorgulamak durumundayız. Ama bunların hepsine de çok uzak bir yerdeyiz. Bunların yanında siyaset-hukuk ilişkisinde de çatışmacı modeliteyi derinleştiren eğilim görüyorum kaçınılmaz olarak... Çünkü hukukun üstünlüğü diyoruz ama hukuk yukarıdan tepemize inmiyor. Toplumu belirli ideolojik çerçevede şekillendiriyoruz ve o şekillendirmenin hukukunu da oluşturuyoruz. Bu açıdan Türkiye'de sarsılışları yaşıyoruz ama bunu uluslararası ilişkilerde de görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşmuş ve belirli dengelere dayanan uluslararası hukuk sistemi tamamen alt üst olmuş durumda. Dolayısıyla hiçbir çatışma Ortadoğu olsun, Ukrayna olsun durdurulamıyor bunun en baş nedeni elbette ve bugün yaşadığımız sorunların asli kaynağı olan batı merkezli hegemonyadaki kırılmalar. Dikkat ederseniz BM düzeni, BM'ye dayalı kurallar demiyorlar BM'ye dayalı hukuktan bahsetmiyorlar kurallara dayalı düzenliyorlar... Bu nedenle şimdi hangi kurallara dayalı, kimin kurallarına dayalı diye bir soru sormak gerekiyor.

Örneğin bugün Avrupa Birliği projesi kendi içerisinde çok fazla sık gerilimlere, sıkıntılara gebe... Bunu çiftçi protestolarında, Brüksel'de parlamentonun etrafının kuşatılmasında görüyoruz. Dolayısıyla bunların her birini oturup konuşmak lazım. Türkiye'nin esin kaynağı alınan modelin sarsılışını, neden bunun üstüne gittiklerini, neden savaş çıkarttıklarını, neden BM hukukuna uygun davranmadıklarını tartışmamız lazım. Geleceği öngörmenin yolu bana göre buradan geçiyor. Aksi takdirde dünya düzeninin bugünkü sarsıntılarla nereye yöneleceğini anlamamız mümkün değil. Hiçbir şey anlamadan bir anda karşımızda bir nükleer savaş

bulabiliriz. Ya da bir anda Avrupa Birliği projesi derken bir bakarız Avrupa Birliği kalmamış... Çok teşekkür ediyorum dinlediğiniz için...

vahap adıyaman - Biz teşekkür ediyoruz. İkinci sözü hemen hiç vakit kaybetmeden Cemil Ozansü'ye vermek istiyorum buyurun efendim.

cemil ozansü - Kardeş fakülteden, hukuk fakültesinden geliyorum. Malum başta, iki fakülte tek bir kurumsal çatı altında birlikteydik, sonra ayrıldık, bir iktisat fakültesi oluşturduk. Zaman zaman iktisat fakültesindeki meslektaşlarla sohbet ediyoruz. Fakültelerin yeniden birleşmesi ihtimalinden, hatta bu yeni birleşik fakülteye siyasal bilgiler fakültesinin de katılması ihtimalinden söz ediyoruz. Çünkü içinde bulunduğumuz kriz durumu bunu zaruri kılıyor. Mesleğimin durumunu tarif ederken şunu rahatlıkla söyleyebilirim; artık hukuk, kendi özerkliğini, yani teknik hukuk manasındaki otonomisini kaybetmiş durumdadır. Bir dogmatik bilim sahası olarak artık anlamsal içeriğini doldurmakta müşkülât çekiyor. Bu, içinde bulunduğumuz büyük sistemsel krizin bir yansımasıdır. Bu toplantıya katılırken acaba sunumu nereden başlatmak icab eder diye düşündüm. Zira burada herhalde uluslararası hukukun ve dünya düzeninin geleceğine dair bir öngöründe bulunulacaktır. Fakat bunu tarihten koparak anlamak mümkün değildir. Benden önceki konuşmacı Ceyda Hanım da isabetli bir biçimde son yirmi senenin, hatta son otuz senenin üzerinde durmak istedi. Son otuz yılı biz tabii bizatihi yaşayarak tecrübe ettik, ancak uluslararası hukukun istikbaline dönük tahminde bulunmak için bu otuz senenin öncesine de müracaat etmemiz gerekecektir. Öncelikle son 30 yıla bakınca, doğu-batı çatışması olarak bildiğimiz sosyalist kamp ile kapitalist kamp arasındaki, yani hür dünya ile sosyalist dünya arasındaki mücadelenin sonlandığını görüyoruz. Bu çekişme, sosyalist blokun -bana göre- nihai anlamda olmasa da arızî anlamda mağlubiyetiyle noktalandı. Böylece yeni bir çağ başladı. Bu, popüler filozof Zizek'in biraz da istihza ile

adlandırdığı 1991’de başlayan ve “tarihin sonu” söylencesine dayanan “Fukuyama çağıdır”. Bu çağda hukuk alanında bilhassa şu gelişmeler yaşandı: Askeri güç temelli yapılar yerine daha iktisadi güç temelli yapılar ön plana geçtiği bir hukuksal düşünce, uluslararası ilişkilerin daha fazla hukukileştirilmesi, daha fazla hukuki müessesenin icat edilmesi, bu bağlamlarda daha fazla yeni yapı inşa edilmesi söz konusu oldu. Örneğin, *ad hoc* Ruanda ve eski Yugoslavya yargılamalarından sonra, 1998 Roma statüsüyle beraber Lahey’de bir uluslararası ceza divanının kurulmasını kastediyorum. Bunlar çok önemli ve kritik gelişmelerdi. Çünkü mesela bir uluslararası ceza mahkemesi yaklaşık bir yüzyıldır, Birinci Dünya Savaşından beri kurgulanıyordu ama buna tam anlamıyla teşebbüs edilemiyordu. Hatta İkinci Dünya savaşından sonra da böyle bir teşebbüste bulunulmuştu. Bu, ancak Sovyetler Birliği’nin çöküşü sonrası yeni dünya düzeninde hayat bulabilen, “anti-egemenlik” özellikleri taşıyan bir mahkeme ve yargılama usulü biçimidir. Konusu, ulusal egemenliği tahdit etmektir.

Dolayısıyla bu müessesenin ne olduğunu, tam anlamıyla tarihsel konumunu tarif etmeniz gerekse bu hukukun Batı merkezli belirlenmiş olan içeriğinin ileriye doğru götürülmesidir. Yani ulus devlet modelleri rağmına ilerletilmesidir. Çünkü hukuk sadece adalete dayanan bir teraziyle doğruyu yanlış tartan bir şey değildir. Hukuk bir müessesedir, toplumsal bir müessesedir. Dolayısıyla bunun içinde çeşitli güçler, paradigmlar, önermeler, mevziler bulunur. Her hukuksal kavram aynı zamanda bir mücadele sahasıdır. Her hukuksal müessese bir politikanın enstrümanlaştırılmış halidir. Uluslararası ceza mahkemesi 1917’den sonra; 1917’yi iki sebeple söylüyorum: İlki, Ekim Devrimi’nin de gerçekleştiği, 20. yüzyılı belirleyecek temel çatışmanın diğer bir öznesinin ortaya çıktığı bir senedir. Bir bu kadar önemli diğer bir yönü de hukuk tarihi bakımından ABD’nin ilk defa okyanusu aşarak Avrupa kıtasına ayak basması, yani 1917’de Birinci Dünya Savaşı’na katılmasıdır. Avrupa’daki harbi ilk başta bir hakem gibi gözüken bir kılık içinde nihayete erdirmişti. Fakat esasen hukuk paradigması bakımında çok önemli olan değişim, Versay ve diğer barış antlaşmalarında belirginleşmiştir. Savaşın kriminalizasyonu ve buna bağlı olarak savaşın bir nötr hukuk alanı olarak ortadan kaldırılması ve hukukun egemen devletin istiklalinin yerine geçen bir biçimde tebdil edilmesidir. 1917’nin, 1919’un kritik olayı, Avrupa hukuku kültürünün böylece değişmesidir. Buna dair ilk teşebbüs Versay, Türk tarihi bakımından da Sevr Antlaşmalarıdır. Bunlar kriminalizasyon maddeleri içerir. İşte Malta yargılamaları veya buradaki Divan-ı Örfi yargılamaları bundan neşet eder. Almanya özelinde de işte Versay’a ilave edilmiş ve Kayzer Wilhelm’in bizatihi savaş suçlusu olduğunu söyleyen ünlü madde. Bu, bir anda gerçek kişileri uluslararası hukuk öznesi haline getiren yeni bir hukuksal düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Biz buna uluslararası hukuk tarihinde “Amerikan çağı” diyoruz.

1904'te, ABD Başkanı Theodore Roosevelt'in ilk defa kongre önündeki meşhur nutkunda, işte “biz dünya düzenini, dünya düzeninin geçerliliğini temin edecek, bunun geçerliliğini sağlayacak bir dünya jandarmasıyız, bir dünya polisiyiz” şeklindeki ifadesiyle kendini ortaya koyan bir çağdır bu. Yani 1823'teki Monroe Doktrini'nin tahrif edilmesi, yeniden anlamlandırılması ve pan-müdahaleci, pan-interventionalist bir içeriğe kavuşturulması ile ortaya çıkmış bir durum. Ancak bu teşebbüs, Ekim Devrimi ve ABD'nin kendi iç çelişkileri ve her zamanki izolasyonist geri çekilme, sonra tekrar geri gelme gibi dalgalanmaları nedeniyle akamete uğradı. Ancak İkinci Harp sonunda tekrar bir düzen tesis edilebildi. Ve tabii, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle bu, gerçekleştirilebildi. Yeni bir yapıyla 1945 Birleşmiş Milletler düzeni meydana geldi. ABD, yine burada nasıl diyelim, “mülkün sahibi” veya hukukun belirleyicisi olarak kalmayı sürdürdü. Ancak bu durum, diğer karşı-kutupla belli bir uzlaşi dairesinde sürdürülebildi. Bu yapı, pratik bazı nedenlerle Sovyetler Birliği'nin varlığını gerekli görüyordu. Burada önemsedğim şeylerden bir diğeri ise, iç hukuk ile uluslararası hukukun birbirine yakınlaşmasıdır. Bu, bizim anayasa mahkemeli modelimizin de temel çıkış noktasıdır.

Biraz evvel söylediğim gibi dış savaş kriminal hale geldiği için bunun başka bir neticesi olarak iç savaşlar veya müdahale savaşları daha çok gözlemlenir oldu. Ve 1991 dönümünden sonra, yani denge unsurunun çözülmesinden sonra bu müdahale savaşları biçimi ciddi sonuçlar doğurdu. İşte ABD'nin 1917'de “dünya jandarması” rolüyle getirmek istediği hukuk biçimi, kendi hakikatine ancak 1991'den sonra ulaşabildi. Böylece müdahale savaşlarının ilkini Yugoslavya'da gördük. Arap milliyetçiliklerine ve Afganistan'a yapılan müdahaleler de böyleydi. “Önleyici meşru müdafaa” gibi bir kavramla bu yeni hukuk biçimini giderek militarize hale evrildi.

Yine 1917'den sonra egemenliğin, ulus devlet formunun zayıflatılması hukukta görülen bir eğilimdi. Egemenlik, yani “büyük öznenin” zayıflatılması pekâlâ diğer özneye yani “küçük hukuk öznesine”, hukuk kişisine, kişinin de çeşitli haklarına, kişi hürriyetine, bunun yaşam hakkına, temel haklara dair bir saldırıya dönüştü. Klasik ve eski hukuk paradigmasından büyük bir sapma olarak şunu anıyorum: Usama bin Laden'in alenen infaz edilmesi ve cesedinin imhası. Çok önemli bir kırılma anıydı, bu. ABD bu operasyona yüzyıl başında öldürdükleri Kızılderili lideri Geronimo'nun adını yakıştırdı. Devletler böyle gizli operasyonlar hep yapar. Ama ABD başkanının televizyona çıkıp dünyaya bunu ilan etmesi, biz bunu böyle yaptık demesi yeni bir form, yeni bir durumdur, daha doğrusu yeni bir statükodur. ABD bunu meşru hale getirmiştir. Yani insan haklarının temel kategorilerini ortadan kaldırayabileceğinin, istisnailiğinin sınırlarının o raddeye kadar genişletmiş olduğunun bir ilanıdır. Tabii öte yandan bu, Pakistan'ın ulusal egemenliğinin de ihlal edilmesi idi.

Ayrıca 1991'den sonra filizlenecek olan bir diğer görüngü ise, hukukun ahlakileştirilmesidir. Çünkü temel olan çatışma biçimi kriminalize edildiği zaman hukuk formunun da moralize edilmesi, onun içerisine çeşitli hukuk dışı yeni formların ilave edilmesi doğal bir sonuçtu. Şimdi bir örnek vereceğim ve kıymetli iktisat hocalarım siz pekâlâ bunu rahatlıkla anlayacaksınız; biz yeni bir hukuk formu, yeni bir hukuk kavramı olarak “hukuki değer” diye bir kavramla karşılaştık. Hele hele son 20 yılın tecrübesine de dikkat ederseniz bugün artık, değer kavramı, aslen iktisada ait olan, iktisat ailesine ait olan bu kavram, bugün hukuk alanında kanundan kendini koparmış, kanunun nötr tarafsızlık düşüncesinden kendini koparmış, yeni bir formla karşımıza çıkıyor.

Hukuki değer, işte bu dini değerleri aşağılama suçunda çok bariz bir biçimde gözüktüyor. Diğer metinlerde de örneğin ilk 1982 Anayasasının dibacesine manevi değerler mefhumu olarak girdi. Bugün ise mesela, işte bu “yerli ve milli değerler” kategorisi var. Bu durum, sadece Türkiye'ye has değil, Avrupa'da da bunu bilhassa Ukrayna savaşıyla birlikte bizzat Alman Kültür Bakanı'nın (C. Roth) ağzından “*bugün Avrupa değerler düzeninin bir kavgasını veriyoruz*” şeklinde işittik. Bu kamu hukukunda yeni bir kategori. İktisada ait “changeable”, her türlü değişime açık, kanunun belirlilik ve tarafsızlık ilkelerinin dışında yeni bir formunuz var hukukta.

Bu noktada, 1991'den sonraki yeni dönemle ilgili bir tarihsel değerlendirmede bulunmak istiyorum. Yani ne oldu, biz ne yaşadık? Mesela Ukrayna harbi... Ama ondan evvel 2021'de ABD'nin Afganistan'ı terk etmesi çok önemliydi. Çünkü ABD bir müdahale alanından çekildi. Ukrayna harbi o çekilmenin, o alanı boşaltmanın neticesi olarak bir geri kazanım veya karşı hamle olarak değerlendirilebilir. Düzenin muhafızı olan ABD, kendi pratik nedenlerinden ötürü, bir tahakküm alanından çekildi. Dolayısıyla düzenin muhafızı alanı terk etti. Anayasa Mahkemesi'nin alanı terk etmesi analojisi üzerinden buna bakarsak düzen muhafızı düzeni terk ettiği zaman diğer aktörler ortaya çıkabilirler, başka şeyler de olabilir veya başka bir düzen kurulacaktır diyebiliriz.

Yine mesela Almanya'da Joschka Fischer, 1991 düzeni lehinde konuşuyordu. Çünkü Yugoslavya müdahalesi sırasında dışişleri bakanı oydu. “Almanya'nın çıkarları Hindikuş Dağları'nda” dedi. Afganistan harbine destek olurken, bu tür açıklamalar yaptı Yeşiller Partisinin diğer bir lideri.

Bunları tarihi notlar olarak düşünebiliriz. Ama sonuçta birbirine eşit olan özneler, birbirlerini eşit olarak tanıyan özneler ancak bir uluslararası hukuku veya hukuksal ilişki kurabilirler. Bu başından beri böyleydi. Westfalya Barışından sonra ise bir nötr savaş dönemi, sonra Fransız İhtilali ve ondan sonra bir İngiliz çağı, daha pozitivist bir çağ. Yani birçok mukavele,

uluslararası hukuku, normunun belirlendiği bir çağ. Sonra da 1917 ve Birinci Harp sonu. İşte o günden bugüne arada Sovyetler Birliği'nin blokajıyla geldik. Bugün bu kırılma yaşanıyor. Bugüne kadar ki bütün o Avrupa kamu hukuku kültürü, temel parametreler değişti.

Bundan sonra olacaklara dair bir şey söylersek, bir yönüyle bu, bir devrimci durum demektir. Çünkü böyle çalkalanmalar, temelden meşruiyet ilkelerinin değişiyor olması dünya ölçeğinde devrimci bir durumdur.

Eğer bir uluslararası hukuk varsa, olacaksa, bunun temel özelliği olacak zaruri şeylerden biri dengedir. 19. yüzyıl hukuk kitaplarına, hatta ihtilal öncesi kitaplara baktığınızda denge kavramı hukukun bir ölçütü olarak değerlendirilir. Bugün denge bizim için pratik bir ölçüttür. Çünkü biz, Amerikan çağında diyelim buna, yani bu dünya jandarması çağında yaşadığımız için, bizim için denge salt tesadüfi bir şeydir. Çünkü hukukun kendisi zaten emredicidir. Zira biz hukuktan düzen çıkarmaya yatkın bir zihniyete sahibiz, eğitimimiz gereği bu çağın hukukçuları olarak böyle akıl yürütürüz. Bir evvelki çağın hukukçularının ise zihniyetleri farklıydı.

Özneler meselesi de yine gündeme gelecektir. Biraz evvel toplantı açılırken söylendi: “İktisat çok önemli”. Niye? Çünkü Türkiye'nin “büyük devletlerle” münasebetinde öncelikli bir konu. Burada “büyük devlet” tabirine dikkat çekmek istiyorum. Çünkü bu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra “dört büyükler”, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise üç büyük vardı. Zaten BM’de beş büyük devlet -veto gücü- diye bir hukuk öznesi var. Yani uluslararası hukuk dediğiniz zaman bunlar, kurucu özneler olarak ifade edilenlerdir. Çünkü Birleşmiş Milletler düzeninin nasıl kurulduğunu biliyoruz. Yalta'da bir araya geldi üç lider. Fransa'yı da sayalım, ayıp olmasın (!). Ama yine de üç lider, Polonya'nın kimde kalacağı meselesi üzerinden Birleşmiş Milletleri kurtardı. Daha doğrusu böyle bir müessese kurabildi. Tampon olarak Polonya... Demek ki bir özneler sorununuz hep varmış.

Fazla zamanım yok ama şunu söylemek de icap ediyor ki, 2. Dünya Savaşı sırasında yine iktisattan alınmış bir kavram olarak Alman tezlerinde “Großraumwirtschaft” kavramı kullanıldı. “Büyük alan iktisadı” kavramına dayalı olarak bir büyük alan uluslararası hukuk öznesi tasavvuru vardı yani: Großraum-Subjekt. Aslında bunun bir biçimi ikinci harpten sonra kuruldu. Avrupa Birliği büyük alan iktisadına dayalı olan Nazi programının, panzerlere dayalı olmayan ama Alman ulusal parasının gücüne dayalı olarak kurulmuş olan bir biçimi olarak zaten tahakkuk etti.

Konumuza dönersek özne sorunuyla birlikte, buna paralel *tarafsızlık* sorunu olacaktır. Çünkü uluslararası hukuk demek tarafsızlık demektir. Oysa ABD Başkanı George Bush “şer eksen” diyerek Ortadoğu’nun üstüne yürümüştü. Bu, 1917 ruhudur. Ama böyle dengeli bir uluslararası hukuk olmaz. Yani tarafsızlığın mevcut olması gerekir. Ancak bir anlatı her zaman vardır.

Uluslararası hukuk düzeni bir anlatı, bir mitolojiye dayandır. Nasıl? İkinci Dünya Savaşının bir mitolojisi vardır. Antifaşizm, direniş, Yahudi soykırımı vs. Bunlar, o anlatının bütünlüğüyle Birleşmiş Milletler anlatısı olur. Çünkü her uluslararası hukuk, İspanyol çağından biliyoruz bir alan tarıfidir. Yani burası Avrupa dışı. Yani burada başka bir hukuk, öbür tarafta başka bir hukuk. Böyle bir alanlar mefhumu olabilir. Bu alanlar biraz evvel tarif ettiğimiz üzere -bir ihtimal- eşit –denk- bir biçimde paylaşılmış alanlar olabilir.

Daha masum paylaşılmış alanlar da olabilir. Toparlarsak, her türlü koşul altında Avrupa uluslararası hukuk sistemi çökmüş oldu, bundan 100 yıl evvel. ABD dünya jandarması olacağını iddia etti ama üçüncü dünya fazlasıyla büyüdü. Dolayısıyla yeni dünyanın şimdi her tarafa patlayan bir Avrupa rasyonalizmiyle kendi sistemlerini inşa etmesi muhtemel.

Bu noktada bence Kantçı manada veya Marksist manada bir dünya birliği sorunu ortadan kaybolmuş değildir. Bu bir felsefi, bu bir dünya görüşü olarak elden gitmemesi gereken, hiçbir zaman terk edilmemesi gereken bir mikyas noktası olarak bulunur. Cumhuriyetçi temelde inşa edilmiş bir dünya federasyonu idealinden de hiçbir zaman uzaklaşılması gerekir. Kanımca bu yeni durum, belki Avrupa merkezli eski rasyonalitenin üçüncü dünyaya doğru patlaması olarak da görülebilir. Teşekkür ediyorum.

vahap adıyaman - Sayın Ozansü'ye çok teşekkür ediyorum. Gerçekten de özellikle hukuk çerçevesinde dünya düzenini gözlerim üzerine serdi. Ama gittikçe kötüye doğru giden bir hukuk düzeni var galiba. Şimdi sıra Levent hocamda.

levent ürer - Çok teşekkür ederim.

Yıllar önce hukuk fakültesinde Çetin Hoca'nın dersine girdim. O zaman Carlton Hayes'in "Milliyetçilik: Bir Din" adlı kitabını okuyorum. Çetin Hoca anlatırken elimi kaldırdım. "Buyur" dedi. "Hocam egemen eskiden yetkiyi Tanrı'dan alıyordu. Hesabı da Tanrı'ya veriyordu. Şimdi bugün egemen ulustan alıyor. Hesabı Tanrı'ya veriyorsa acaba ulusun yerini ya da Tanrı'nın yerini bugün ulus mu aldı" dedim. "Bir ara verelim" dedi. Dışarı çıktı. Sonra Mehmet, asistanı yanıma geldi. "Abi hoca seni istemiyor sınıfta" dedi. Sınıftan kovuldum. Bir ay önce de Fransız İhtilali üzerine konuşmak üzere bir konferansa katıldım. Mehmet Ali Ağaoğulları hocamızla tartışırken Fransız İhtilali'nin eleştirisiyle başladım. Eleştiride yapmaya çalıştığımız şey şu: Fransız İhtilalinden bugüne insanlığın aklı karışık. Bunu temel argüman olarak koymaya çalışıyorum. Neden aklı karışık? Bu benim siyasi tarih, siyaset bilimi gibi bazı okumalar

yaparken gözlemlediğim bir şey. Örneğin Jouvenel diye birisi “İktidarın Temelleri” başlıklı çalışmasında diyor ki “biz Fransız İhtilalini neden yaptık? İhtilali yaparken iki itirazımız vardı. Askere gitmemek, vergi vermemek. Şimdi hepimiz askere gidiyoruz, vergi veriyoruz. Artık hepimiz asker olduğumuz için savaşlar genel olmaya başladı. Yani birinci dünya savaşını düşünün, İkinci Dünya Savaşı eski savaşlarla modern savaşlar arasındaki ilişki. Eskiden sadece soylular yöneticiydi, şimdi ne yazık ki soysuzlar da yönetici oldu.” Cromwell’i de düşünürseniz, bütün devrim hareketlerinden sonra ortaya çıkan realite bu.

Üniversitede, ilk derslerde hep şunu derim: “Hocanız sınıfa geldi ve bundan sonra

anlattığına doğru diyeceksiniz.” Ama soru şu, neye doğru diyeceğiz? Tabi bunu da sabote ettik aslında. Klasik anlamda eskiden doğru çok kolaydı. Kilise ya da ruhban kesim bu doğru dediğinde hepimiz ona doğru diyorduk. Sıkıysa demeyelim. Fransız İhtilali’nden sonra ise ortaya çıkan en büyük sorun yönetici sınıfların ortadan kaldırılmasıdır.

Bir diğer soru “kimi yönetecek ve bu nasıl olacak?” Hatırlarsanız eski Yunan’ı keşfedip demos ve kratos, halk egemenliği gibi bir kavramı inşa edip çoğunluk yönetimi, çoğunluğun dediğinin doğru olduğu bir platform inşa edildi. Yani biz bugün neye doğru diyoruz? Çoğunluğun dediğine doğru diyoruz. Çoğunluk fikrini değiştirir mi? Elbette değiştirir çünkü değişmeyen tek şey değişimin ta kendisiydi. Ama ne hikmetse bilime bile değişmezlik vurgusu yapıyoruz. Oysa akademide bizim yapmaya çalıştığımız şey var olan doğruları parçalamak. Şimdi düşünün ki 1. Dünya Savaşı’na gider süreçte siz “Çoğunluğun söylediği doğrudur. Ve o çoğunluk ne derse o şekilde inşa süreci başlatacağım” dersiniz her şey farklılaşır. Fransız İhtilali’nden sonra başlayan, milliyetçilik hareketleri de örnek verilebilir. Yani sayısal çoğunluğunu yakalamak için diğerlerinin ortadan kaldırıldığı bir durumla karşılaşıyor insan. Ne yapmaya başlıyorlar? Sırf sayısal çoğunluğu yakalamak için Avrupa’da başlayan, sonra Anadolu’ya kadar gelen süreçte insanlığın önüne koyduğunuz şey şu, sayısal çoğunluğu bulunca devlet ve tırnak içerisinde ulus olma hakkına sahip olacaksınız. Çoğunluk olmanın da iki argümanı var ya ötekini

keseceksin ya da üreyeceksin. Ve insanlığında, azınlık politikalar içerisinde girdiğinizde bu iki eğilim içerisinde hareket ettiğini görüyorsunuz. Ne hikmetse nüfus idarelerinin yakılması da bu süreci katmerliyor. Yani bazı büyük insanların nüfus kağıdını bulamıyoruz, çünkü o dönemde nüfus idareleri yakılmış.

Bu tür nedenlerle Fransız İhtilalinden sonra başlayan süreçte insanlığın aklı karışık diyorum. Hatta öyle anlıyorum ki o günden bugüne üniversitenin işlevi bile bunu anlaşılır kılmak. Yani biz istatistikten matematiğe üniversitede anlatılan her ders size Fransız İhtilali sonrasında tırnak içinde inşa edilmeye çalışılan yeni insanı oluşturma biçimleri.

Yine siyaset bilimi dersinde kamu yönetimine kadar girdiğimizde, Dursun Hocanın affına sığınarak burada bir argüman yürütmek istiyorum. Diyorum ki “Sizin bugün en modern işletme dediğiniz şey 17. yüzyıl İngiliz siyasal sistemidir.” “Nasıl yani hocam diyorlar?” O zaman onlara “17. yüzyıl siyasal sisteminde başta kral var, Altında lordlar kamarası yani bir yönetim kurulu var. Halk mı? Çalışan mı hikâye?” diyorum. Ama devlet o günden bugüne bunu tersine çevirdi. Ne yaptı? Halk egemenliği diye bir kuram geliştirdi ve piramidi ters çevirdi ve buna demokrasi dedi. Ama sokakta her şey hiyerarşik, yani eve gittiğinizde bile her şey hiyerarşik. Siz ise bu hiyerarşik kültürü tersi bir piramit ile anlatmaya çalışıyorsunuz. Yani “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” diyoruz ama sokağa çıktığımız andan itibaren bu piramidin neresinde olduğumuzu bile bilmiyoruz. İşte Fatih Sultan Mehmet devletin bekası için çocuklarını katlederken Türkiye’de bir işletmecinin çocuklarını katlettiğini tartışamıyoruz bile. Ne için? İktidar bölünmesin.

Fransız İhtilali ve dönüşümlerine baktığımızda, burada bazı çıkarımlar ya da tartışmalar yaparken ilk başta uygulamaya çalıştığımız yeni tasarladığımız ve tasarlamaya çalıştığımız bir dünyayla karşılaşıyoruz. Örneğin iletişim öğrencilerine derse girdiğimde, konuşmaya “Çocuklar niye göz teması kuramıyorsunuz çünkü iletişimde birinci kriter göz teması kurma” diyerek başlıyorum. Bunun yanıtı çok basit. Çünkü binlerce sene egemenin gözüne bakamadık. Şimdi bakmayı öğreniyoruz.

Peki kültürel değişim ve reformasyon ya da insanın yeniden inşası çok kolay mı? Hızlı bir şekilde yapılabilir mi? Fransız ihtilalinde başlayan süreçte yeni insan tanımını hala yapamadığımızı ifade etmeye çalışıyorum. Bunun yanında bir de eski düzen yerine yeni diye bir düzeni konuşacağız. Yeni düzeni anlamaya çalışıyoruz. Ama anlamaya çalışırken kafamızda hiyerarşiler var. O zaman karşı mit bazen şey diyor ya “Siz bütün konuştuğunuz aslında dini referanslarla konuşuyorsunuz.” Referanslarımız bugün çok sınırlı.

O yüzden yeni kavramlarla dünyayı anlamaya çalışıyoruz. Hatta kendimizi ve ailemizi, yaptığımız işi anlamaya çalışıyoruz. O yüzden sınıfa girdiğimizde yine öğrencilere derim ki

“Sizi en az kandırmaya çalışan benim ama tüm derslerin sizi kandırdığını düşünün ve bunları değiştirmeye çalışın.” Yine Fransız ihtilaline dönersek, dünyanın yeniden kurgulanma süreci var. Bugün uluslararası ilişkilerde bizim İnşacılık kuramı dediğimiz bir kuram var. Ve artık o kadar ileri götürdük ki devleti toplumu biz inşa edebiliriz. Bu noktada kabaca Fransız İhtilalinde ortaya çıkan şey şu “Tanrı yanıldı.” Yüzlerce yıl dünyanın dönmediğini anlatmışlar ama Galilei diye birisi kalkıyor ve dünya dönüyor dediğinde, siz ortalama bir Avrupalısınız.

Düşünün yüzlerce yıl size anlatılan doğru bir günde yanlışlandı. O zaman ortalama Avrupalının önceki inançları yoktu ki, sokağa çıktığında dediği şu “bugünün hesabını bugün soracağım.” Biz buna bugün vatandaşlık kavramı diyoruz. Yani bugünün hesabını bugün soracak insan tipini hala inşa etmeye çalışıyoruz. Peki bunu nasıl yapacağız? Eşimin üniversitesinde, dekan onun arkadaşlarına demiş ki “Gidin bir yaratıcı düşünce bulun”. O da bana “Beş hoca oturduk ama yaratıcı düşünce bulamıyoruz” dedi. Kalktım çünkü yaratığımız var” dedim. “Ya sen gene bir şey demek istiyorsun” diye peşimden geldi.

Bugün dünyanın belki bir evresindeyiz ama bu evrede tartıştığımız en son konu insanlık hali. İnsanın tartışmasına daha başlamadık, niye başlamadık çünkü hala insanı hayvana bakarak tanımlıyoruz. Daha kendimize bakmaya bile başlamadık. Örneğin etnik gruplar ve devlet üzerindeki tartışmalarda hep ötekine bakarak analiz yapıyoruz ama ayna gibi hiçbirimiz henüz kendimize dönüp de bir insan tanımını üzerine idrak bile geliştiremedik. Bunda da şunu anlıyoruz, herkesin kendine göre farklı bir insan tanımını var.

Yine sınıfta bu tanımın evrimine ilişkin sorduğum soruda diyorum ki “Kediniz var öldü ne yaparsınız?” Kimi ağlıyor, kimi “Gömerim, çöpe atarım” diyor. O zaman diyorum ki “İngiltere’de iseniz önce gideceksiniz veterinerine bir ölüm kâğıdı alacaksınız. Sonra da hayvan mezarlığına gideceksiniz.” şimdi Türkiye’yi düşünün, erkek kardeşi yıllar önce ölmüş ama nüfustan silinmediği için onun ismini alan insanlar var.

Doğal olarak burada, Aydınlanma Çağı’nda dünya nereye gidiyor sorunun altında yatan temel argüman bir kere bu çoğunluk üzerine kurduğumuz dünya tezi. Bu tez üzerinden yola çıktığımızda ise en büyük sıkıntımız “Bilim adamı ve bilim adamının kendiliğinden felsefesidir.” Çünkü bilim adamı ne yaparsa yapsın devleti üretir. Onun dışında başka bir mekanizma yok diyor elimizdeki özneler. Kriz dediğimizde, düzen dediğimizde bile hep şunu anlamaya çalışıyoruz neye göre kriz? Değişmeyen tek şeyin değişim olduğuna inanan insan değişimin bir kriz olduğunu bilir. Peki neden o zaman krize negatif bir ifade koyar.

Bunun anlamı şu; çünkü sonrasını bilmediğimiz için... Ayrıca sonrasını bilmemekle de kalmıyoruz, bunu var olan dünya düzeni üzerine de tesis edemiyoruz. Diyelim ki ABD’yi büyük güç olarak anlatıyoruz. Birisi, Postkolonyalizm tartışması altında diyor ki “ABD o kadar zavallı

bir yer ki, İngilizce konuşuyorlar.” Yani Anglo-Saxon dünya üzerinden bazı şeyleri tanımlamaya başlıyorlar. Ya da üretim konusundan bahsederken sanayicilerin katıldığı bir toplantıda iş adamları hep alın teriyle para kazandıklarını anlatıyorlar. O toplantıda söz bana geldiğinde “Para alınteriyle kazanılsaydı ameleler trilyoner olurdu” dedim. Para sömürerek kazanılır, artı değere ek olarak kazanılır. Nasıl ki, Protestanlık’ın ortaya çıkışında faiz ya da kâr konusu bir karara bağlanamadıysa, laiklik ve sekülerizm de zannetmeyin ki bir cevabı olduğu için ortaya çıktı. Laiklik ve sekülerizm benim anlayışıma göre dini yeniden restore etme biçimidir. 1789’da Fransız İhtilali’nde insanlar Papa’nın peşinde koşmuyorken bugün milyonlar Papa’nın peşinde koşuyorsa bunu laiklik ve sekülerizmle yaptılar.

Bugün biz bütün bunlar üzerine inşa edildiğimiz için düzen ve kriz kavramı üzerine odaklanıyoruz. Mesela, Doğan Avcıoğlu’nun “Türkiye’nin Düzeni” çalışması önümüze konulduğunda İktisat Fakültemizin hocaları da düzeni anlamaya çalışıyordu. Ömer Lütfi Barkan neden toprak sistemi çalışıyor diye anlamaya çalışıyorduk. Ama çok basitti bu. O toprak sistemi mülkiyet ilişkilerini tanımlayacak, bu da kültürel olarak “hayır” diyebilen insan tipini tanımlamamıza yardımcı olacak. Sencer Divitçioğlu’nun “Asya Tipi Üretim Tarzı” tartışmaları içerisinde hep bunlar gizliydi. Yıllar sonra Türk siyaset yelpazesini onlardan yola çıkarak nereye götürebilirim diye düşündüğümde, “Evet mesela Osmanlı İmparatorluğu’nda Kapıkulu sistemi vardı” dedim. Kapıkulu sisteminde neydi hatırlarsanız, orada devşirme vardı ve bu insanlar sisteme sadıktı. Fransız Aydınlanması’yla devlet kavramı değişti. Sadakatle devam ettikleri, bağlı oldukları devlet padişahıdan yeni bir kavrama dönüştüğü için yeni bağlılıklar gelişti. Hatırlarsınız bunun karşılığında hep “İlmiye” anlatılırdı. Yıllar sonra şunu düşünmeye başladım: Kapıkulu ve İlmiye geleneği Osmanlı’dan günümüzde hala Türkiye’de devam ediyor. Yani birileri hala devletin sahibi olarak kendini algımlarken birileri de hala ona karşı itiraz cesareti içerisinde tartışıyor mu? Mesela İdris Küçükömer acaba bunu erken dönem fark ettiği için mi, “Sol kesim sisteme sahip olduğu için muhafazakarlaştı. Yani Kapıkulu geleneğine dönüştü” mü demek istedi. Tabi bunu ben ifade edemem ama bu geleneği, bu tartışmaları bugün Türkiye’deki siyaset yelpazesine koyduğunuzda oturup hala bu sistemi parçalayamadığımızı düşünebilirim. Neden düşünebilirim, çünkü bu tür konularda bir yazı yazıyorum hemen “vatan haini” deniyor. Anlamadığımızda vatan haini demeye eğilimimiz çok yüksek.

Ömer Lütfü Barkan’ların, İdris Küçükömer’lerin, Sencer Hocaların attığı yerde biz İktisat Fakültesi öğrencileri bir şeyi alamadık: Hocalarımın hepsinin bir derdi vardı. Ama o derdi biz yitirdiğimiz için eğitim sistemi de yitirmiş olabilir. Bunu, çok basit anlamda yıllar önce rahmetli Tülay Hocamla, Cengiz Hocayla eğitimle ilgili bir sohbette tartışırken Cengiz Hoca arkasına

yaslandı “Ya Tülay, Allah aşkına saçmalamayın. Köpeğinizi nasıl eğitirsiniz” dedi. Bunu hiç unutamadım. Çünkü bizim eğitim sistemimiz hala ödül ve cezadan öte bir yere gidemedi.

Bir de şunu tespit etmek lazım: Fakültemin hocalarının derdi Türkiye’de burjuvazinin olup olmadığını ölçümlmekti. Yaratamadığımız bir kesimi konuşuyoruz hala! Yıllar önce Mustafa Kemal’e sorulan bir soru gibi “Siz solda mısınız, sağda mısınız?” O da “Önce siz fabrikaları kurun, işçi yaratın” diyor. İşçi sol devrimini yapar demeye getiriyor.

Burada, kavramları alıp onları genişletmeye çalıştım. Önce parçaladığımız ve sonra tesis etmeye çalıştığımız düzeni anlamaya çalışıyoruz. Çoğunluk üzerine kurduğumuz bir dünya sistemi oluşturmaya çalışıyoruz. Mesela Hannah Arendt diyor ki “Birincinin Dünya Savaşı bittiğinde, ulus devletler bitmişti.” Söylediği argüman çok net, ulus devlet neydi mutlak egemen biçimdi, onun üstünde herhangi bir egemen yoktu ilk kuruluş felsefesinde. Ama hatırlayacaksınız Birinci Dünya Savaşı bittiğinde galip devletler, anlaşmalarla uluslararası bir metin oluşturdular Milletler Cemiyeti ve daha sonra Birleşmiş Milletler’de. Bu metinler devletleri kontrol altına almaya başladı, egemenlik bitti.

Eğer sözleşme kuramlarından yola çıkarsak bir zaman devrettiğimiz hakları bugün geri almaya insan hakları mücadelesi diyoruz. Ama ne hikmetse düzen öncesine ilişkin bir düzen tanımımız yok. Tek tanrılı dinler bize demiş ki “insan kötüdür”, bunun sonunda da kıyamet kopacak. Düşünün ki, hepimiz bundan başlayarak kendi evrenimizi tesis ediyoruz kötü insana küsüyoruz ya da mahkemelerimiz onu izole ediyor, çok daha kötü ise idam ediyor. Peki sormadığımız bir soru: “Ya insan iyiye?” Batı bunu biraz daha önce soruyor.

Sınıfta diyorum ki, “Bir anne çocuğunu çöpe atmış hepiniz evde oturuyorsunuz.” “Vay nasıl yapar bunu” deniyor ama birincisi bu annenin bir eşi olması lazım. İkincisi bir anne normal şartlarda çocuğundan vazgeçmeyecekse bu annedeki vazgeçmeye sebep olan nedenler ve bu nedenlerde benim suçum nedir diye sormalıyım. Bir arada yaşamının en önemli karakteri kendimizi de suçlamaktan başlıyor ama insan daha buna hazır mı, düzen adına hazır değil.

Yönetim kadrolarından bahsediyoruz. Bugün İngiltere’den başladığımızda, hangi ülkeye bakarsanız bakın biz zannediyoruz ki hala yönetmek bir erdem. Oysa adamlar yönetimi bitirdiler yönetimi devrediyorlar sağa sola... Yıllar önce Hava Harp Okulunda, derste sekiz öğrenci (pilot olacak olamamışlar) sınıfta böyle yas içinde oturuyorlar. Dediler ki “Çok üzgünüz sekiz arkadaşımız elendi”, ben onlara dedim “Onların gözü aydın, darısı sizin başınıza” dedim. Sınıfta bir kıyamet koptu. O zaman şöyle onlara “Hepinizin cebinde uçağın önünde çektiğiniz bir fotoğraf var. 1950’lerde, her kamyon şoförünün cebinde benzer bir fotoğraf var mıydı?” dedim. “Evet” dediler. Ben de “Altı üstü şoför olacaksınız buna mı

seviniyorsunuz” dedim. Doğal olarak soruyu şöyle anlamak lazım, normal şartlarda akıllı araçlar derken neyi kastediyoruz? Neden yönetimi liderlik saplantıları üzerine tesis ediyoruz? Erich Fromm’un tespiti bu anlamda çok önemli: “İnsanlar hiç de öyle özgürlük peşinde koşmuyor, özgürlüklerinden feragat edip hızla cemaatlere koşuyorlar.” Çünkü özgürlük sorumluluk almayı ve sonuçlarına katlanmayı gerektirir. Hata yapıp ve sonuçlarına tahammülü gerektir. Yönetimi devretme eğilimi içerisinde demokrasiyi konuşurken mesela sınıfta ilk sorduğum soru “Kaçınız site yönetimi ya da apartman yönetimine talipsiniz.” Yanıtlara göre kimse talip değil. O zaman hangi demokrasi kültüründen bahsedeceğiz?

Toparlamayı soru-cevap kısmına bırakarak çok teşekkürler.

vahap adıyaman - Hocama çok teşekkür ediyorum. Şimdi sorulara geçmek istiyorum.

kadir kantar - 1982 mezunuyum. Siyaset Bilimi okudum. Uluslararası finans lobisinin, silah lobisinin uluslararası ilişkilere ve devlet yönetimine müdahaleleri ne şekilde yaptığı konusunda büyük bir merakı var. Çünkü bilinmez bir el devletler arası ilişkileri bozuyor devlet yönetimi değiştiriyor. Bunu nasıl yorumlamalıyız.

ercan ismail ünal - Ceyda Hanım ve Levent hocama bir soru sormak istiyorum. Dünya nüfus artışı malumumuz çok yüksek seviyede. İnsanlar refah seviyelerini artırma arayışı içerisinde uluslararası nüfus hareketlerine katılıyor. Göçlerin temeli de daha iyi yaşam ve gelir. İkinci Dünya Savaşı sonrası biliyorsunuz Avrupa'nın oluşumu Marshall Yardımı'yla gerçekleşti. Bugün Ortadoğu ve Afrika ülkeleri için Marshall planı benzeri bir fonlamayla bu ülkelerin halklarına bulundukları topraklarda yaşam olanakları sunulabilir mi?

Bir de Tanrı'ya hesap veren egemenler aslında kimseye hesap vermiyor. Verildiği söyleniyor teorik olarak. Bir gün hesap vermeleri gerekirse Tanrı adına hareket ettiğini iddia eden bir başkası soracaktır o hesabı, hep böyle olmuştur tarihte.

faik akçay - Levent Hocama şunu sormak isterim: İnsanlığın iyi olması bir algı. Böyle bir olasılık var mı? Ceyda Hanıma da sizce bulaşıcı bir başkaldırı olan Ortadoğu, Arap Baharı ayaklanmaları acaba neden başarısız oldu?

hakan ongan - Öncelikle çok çok teşekkür ederim.

Emperyalizm kavramı üzerine durarak bir soru sormak istiyorum. Bu iktisadi bir kavram. Eksik tüketim teorileri üzerinden Almanlar ve Ruslar arasında zaman zaman tartışıldı. Rosa'dan

Lenin'e, en son Syriza'ya kadar giden, zaman zaman sönümlenen bir kavram. Bu kavram diyor ki, emperyalist kimdir, Rusya bir emperyalist midir gibi... Bu kapsamda bizim kuzeyimizdeki savaş bir emperyalistler arası savaş mıdır, yoksa emperyalizme karşı bir savunma harekâtı mıdır? Teşekkür ediyorum.

yahya kızılğök - 1968 mezunuyum İktisat Fakültesi'nden.

Burada sömürüden bahsediyoruz. Hepimiz karşıyız. Fakat acaba fakir gerekli mi ülkelere? Fakir gerekli diye şüphem var. Yani biz kendi ülkemizde çöpleri toplayacak adam bulamazsak bunu dışarıdan ithal mi ediyoruz? İzmir için böyle. İsveç, Norveç, dört milyon nüfusuyla 400 bin Filipinli barındırıyor. Acaba Filipinlileri düşündüğü için mi yoksa niteliksiz işleri yaptırabilmek için mi bu? Teşekkür ederim.

ceyda karan - Çok teşekkürler. Elimden geldiği kadar not almaya çalıştım.

Finans, silah lobisi tabi çok kapsamlı bir konu bu. En başta ABD dünyanın en büyük askeri gücü. Devasa bir bütçeleri var. Rusya'nın 10 katı falan örnek vermek gerekirse... Ayrıca savunma sanayi bakımından şirketler hep özel. Rusya'da ise bir Sovyet mirası var. Oradaki işletmeler devletin çizdiği çizgiler içerisinde hareket ediyorlar. ABD'li şirketlerin lobi şirketleri var. Vaşington'a giderseniz her yerde savunma lobisinin çalıştığını görebilirsiniz. Onlar yasamaya, yasalar hazırlayan milletvekillerine bolca para veriyorlar, etkiliyorlar. Neyin nasıl yapılacağını anlatıyorlar. Bugünkü savunma bakanı Lloyd Austin, "Raytheon" lakabıyla anılıyor. Çünkü bütün şirketlerin yönetim kurullarında oturuyorlar. Putin yönetiminin Keynesyen tercihi çerçevesinde, orada da zengin oligarklar var ama oligarşi bildiğimiz anlamıyla devleti idare etmiyor. ABD'de ise çok güçlü bir oligarşi var, yalnız başka türlü kavramlaştırılıyor. Halbuki savunma sanayi koltuklarında oturanlar aynı zamanda kongrede de oturuyor. Oradaki yasaları da siyasetin nasıl çizileceğine de o koltuklarda oturanlar belirliyor. Rusya'da ise "Silovik", "Stavka" belirliyor. Sovyetler Birliği mirası belirliyor. Onun dışında Avrupa'nın da özellikle 1935 sonrası Amerikan modelini aldığını söyleyebiliriz. Yani ABD "gladyo" ile İtalya, İspanya bütün Avrupa'da sol adına ne varsa gömdükten, alternatif bir sol geliştirdikten sonra böyle oldu.

Marshall yardımına da bu açıdan bakabiliriz. Burada bir parantez açıp Türkiye'yi siyasal İslamcıların ele geçirip Cumhuriyeti perişan edeceğini ta 1975'lerde yazan Niyazi Berkes hocamızı hatırlatmalıyım.

Bu nüfus hareketlerine gelince, sömürgecilik bitti mi? Bitti diyorlar değil mi? Nasıl oluyor peki? Afrika'da Nijerya, Burkina Faso bütün altınlarını gidip Fransa'ya yatırıyor da Fransa'da

bir tane altın madeni yok yani dünyanın dördüncüsü olabiliyor. Neden hâlâ Frank geçiyor Afrika'da? Bildiğiniz sömürgecilik. Şimdi sömürgeciliği bitirdiler, bağımsız ülkeler çıktı; ‘yeni sömürgecilik’ diyorlar. Külliye yanış... Sömürgecilik devam ediyor.

Ülkelerin mali sistemlerini büyük sermaye grupları kontrol ediyor. Bugün Fransa'dan insanlar, emeklik protestolarında Paris'teki BlackRock'ın ofisini basıyorlar. Çünkü gelecek satın alınıyor. Somut hayatın devam ettirilmesi için yaşamsal değer taşıyan ürünler onlar değil, daha çok mali sistem belirleyici. Geleceği satın alıyorlar, paradan para kazanıyorlar, insanların geleceğini satıyorlar. Kapitalizmin böyle bir aşamasındayız.

Dolayısıyla bu aşamanın bir kârı olduğunu, çıkarı olduğunu, insanlara hayırlı olduğunu düşünmüyorum ama bu düzen sarsılıyor dediğim gibi. Çünkü bu düzene karşı daha örgütlü bir kalkınma modeli, örgütlü bir toplum yapı oluşuyor. Bu noktada kural ve kuralsızlık da önemli. Şöyle düşünüyorum, kurallar gerekiyor insanlara. Tabii ki bu kurallar için mücadele edeceğiz. Ben biraz determinist bakıyorum. Aksi takdirde bilinemezliğin derin derinliklerde hepimiz kayboluruz. Daha somut bakmak lazım. Çünkü aslolan dünyayı yorumlamak değil, değiştirmek. O değişimin modeli ne olacak? Bugün yaşadığımız krizin bu değişimin modelinin ne olacağı ile alakalı olduğunu düşünüyorum.

İşin aslı iki kutup gözüktüyor. Biri reel sosyalizm pratikleri ama çok da başarılı olmamış. Nitekim Sovyetler Birliği çökmüş. Öbürü kendine özgü Çin tipinde diye formüle ediliyor. Yani sol bloğun iki belirgin görünümü. Gerçi TÜSİAD başkanının sunumunu da hatırlayacaksınız. Türkiye teknolojiye gelişemezken Vietnam'daki büyük sıçramaya dikkat çekti. Bugün Vietnam Komünist Partisi tarafından yönetiliyor. Onu da anımsatmak gerekiyor.

Tabii ki bu model deneyimlerden süzülen bir modelleme. Ama öbür model belli; ulus devletlerin egemenlik kavramına gömüldüğü küresel model. Bugün geçerli olan Batı merkezli model, 1945 düzeninin sonucu olarak Avrupa'da mutlak hakimiyet kurmuş durumda. Avrupa egemen bir fikir etrafında birleşebilecek bir iradede topyekûn yoksun. Bunun somut sebebi sermaye ilişkileri, transatlantik sermayesi ya da onların ağır basması diyelim. Tabii farklı fikirler de var. Örneğe Olaf Scholz 1.5-2 sene önce Çin'i ziyaret ettiğinde bazı gruplar katılmadılar. Çünkü onlar ABD'yi ziyaret etmek istiyorlar. O model. Bunlar önümüzde nasıl şekillenecek bilmiyoruz. Ama sonuç itibarıyla üçüncü soruya bağlıyorum ve Arap isyanlarına geliyorum. Batı hegemonyası bize negatif ulusçuluk ya da etnik ırkçılık reva görüyor.

Biz 20. yüzyıldan kalma pozitif ulusçuluğu pek fazla düşünmüyoruz. Mesela Kürtler diyorlar ki işte burada Arap kemeri oluşturuldu da bizi sürdüler. Zaten Osmanlı döneminde herkes her yerden her yere sürülmüş. Avrupa'da da öyle, Amerika'da da öyle. Göç tarihin değişmez kanunu çeşitli sebeplerle, nesnel sebeplerle bunlar oluyor. Ama bunu tetikleyecek ideolojik akıl Arap

isyanları da açıkça sermayeden, Amerikan sermayesinden geldi. Görece söylüyorum Ortadoğu'nun sağlam ulus devletleri de var. Burada Baas'a bakabiliriz. Devrimci bir hareket nihayetinde. Arap, Körfez geleneklerinin, mutlak monarşilerin dışında bir yapı üretmiş. Şahane mi? Değil tabi korkunç yanları da var. Ama bütün bunları yıkmak için başlayan Arap isyanları bildiğiniz gibi Amerikan sermayeli.

Amerikan NGO'ları bir ülkeye girerler. Önce beyinler vakumlanır. Önce onların düşünce biçimleri değiştirilir. Onların düşünce biçimleri Amerikan modeline göre şekillendirilir. O yüzden Kahire'de, orada burada, Doğu Avrupa'da elinizi sallasanız NGO! Neden demokratik kitle örgütlerinden değil de sivil toplum kuruluşlarından bahsediyoruz. Ama tartışmaya gerek yok. Demokratik kitle örgütleri kavramı gömüleli çok oldu.

Amerikalılar, Doğu Avrupa'daki Soroscu "Gül Devrimleri" gibi iktisadi olarak halkın yararına hiçbir somut sonuç yaratmayan siyasi sistemleri Arap coğrafyasına da yapmaya kalktılar. Arap coğrafyası tabii biraz daha aşiret ilişkileri, biraz daha geleneksel modelle birbirine girdi ve sonunda süreç yarım kaldı. Beceremediler orada. Karşımıza Suriye vakası, IŞİD vakası, radikal İslamcılık, Doğu Avrupa'da Neo-Nazizm, Stepan Banderacılık çıktı. Bilerek aşırı sağcılıkları kullandılar. Sonra dönüp "ay aşırı sağcılıktan çok ürküyoruz" dediler. Sanki o merkez aşırı sağ kaymamış gibi birtakım yine kavramlaştırmalar üretiyorlar. Sıkıntılı bir başlık hepimize yaratıyorlar işin içinden çıkamıyoruz.

Yeri geldi, bulaşıcı bir başkaldırı değil 2013'teki Arap isyanları. Mısır'da ihvancı Mursi ittir, kaktır seçildi. Hani o kadar beş parmak yapıldı ama öyle toplumun çoğunluğu desteklemedi. Emperyalizm meselesine gelince, klasik Leninist emperyalizm tanımını doğru buluyorum. Hâlâ geçerli olduğunu düşünüyorum. Ancak bir ülkenin başka bir ülkeye asker göndermesinin emperyalizmle bir alakası yok. Angola'ya asker göndermiş olan Küba emperyalist değildi. Kuzeyimizi yorumlarsak onlar aynı halk, Ruslar ve Ukraynalılar arasında hiçbir fark yok. Sadece Ukrayna'da Polonya ve Macaristan sınırlarında doğal olarak tarih boyunca temaslarla dönmüş bir nüfus var. Ama tabi yok etmeye çalıştıkları Sovyet coğrafyasının en önemli unsuru Ukrayna. Renkli devrimlerle; Amerikan tipi devrimlerle ve anayasal darbeye bir rejimi değiştirip üstelik yerine Nazi damgalı adamları getirmeye kalkışırsanız o Sovyet coğrafyası size 'dur' der. Bakın Rusya'nın birincisi emperyalist olabilecek bir ekonomik gücü yok. Öncelikle hangi ülkelerin mali sistemini sermaye transferi bakımından bakacağız tabi. Rusya hangi ülkelerin mali sistemini parmağında oynatıyor? Orta Asya ülkelerini mi, vallahi yapamıyorlar. Tokayev gibi bir adam orada kapı gibi duruyor. Yapıyorlar yapmak istiyorlar vesaire. Beşte biri fiyatına doğalgaz verdiler, kardeş diye Ukrayna'ya. Üstelik oradaki iktidar yapısını dönüştürüp Rusya'ya saldırı olarak kullanırken New York Times'ın haberine göre CIA istihbarat üstleriyle

örtülü askeri operasyonlar yapılmış on sene. Muhtemelen Rus devleti bunların farkına varmıştır ve hani “unprovoked war” diyorlar ya kışkırtılmamış savaş yalan tabi ki. Baştan beri kışkırtıldı. Sovyetlerin çöküşünden itibaren hedef belli. Çünkü koca Rusya coğrafyasının kaynakları zengin. Nükleer yakıtını bile ABD hâlâ Rusya'dan alıyor. Önce 2004'te “Turuncu Devrim” diye pazarladıkları hareket çöktü. 2014'de bu sefer silah zoruyla Gürcü keskin nişancılar kiralanarak harekete geçildi. Victoria Nuland denen Amerikalı yetkilinin bizatihi projesi. Böyle bir süreçte bana sorarsanız Rusya emperyalist ve yayılmacı olmak bir tarafa çok uluslu bir devlet olarak kapitalist Keynesyen bir model. Çünkü çıkarları var. Almanya ve Avrupa'yla ekonomik bağları güçlü. Açık bir biçimde devlet kontrolünde bir yapı olarak ve Avrupa'yla ilişkilerini düşünerek ertelediği, BM Güvenlik Konseyi onaylı 2202 sayılı kararlar çıkartarak ötelediği savaş, döndü dolaştı kendisini buldu. Buna karşı refleksini emperyalizmle değil, başka bir şeyle ancak tanımlayabiliriz ama vaktim yok sadece kavramı söyleyeceğim. Çünkü bu Amerikan neoliberalizmi bize “pozitif ulusçuluğu” unutturdu. Tayvan adasındaki Çinlileri Tayvanlı yaptı. Hong Kong'da önümüze tamamen ekonomik çıkarları için İngiliz Çinlisi çıkarttı ama Ukrayna'da Rusların adını bile anmıyorlar. Onlar Ukraynalı diye sunuluyor size. Neden? Çünkü etnik olarak tarih boyunca devletleşememenin kompleksi ve takıntılarıyla arkasına Amerikan emperyalizminin desteğini alarak bir “Ukraynalılık” tarif ediliyor. Kürtlere de aynı şeyi yapmaya çalıştıklarını düşünüyorum ama bunun mümkün olamadığı da şimdiye kadar gördüğümü zannediyorum. Bu yüzden seviniyorum. Etnik ırkçılık, mezhepçilik, toplumun mikronlarına ayırma, çok uluslu pozitif ulusçuluk, farklı kökenlerden ama aynı şemsiye altında durmak bu kavramların yeniden de güncel olacağını düşünüyorum. Avrupa Birliği projesinin çok iyi bir yerde olmadığını düşünüyorum. Yeniden bunları güncellememiz gerekeceğini, küreselleşme yerine pozitif ulusçuluk üzerinden düşünmemiz gerektiği kanaatindeyim. Çok teşekkürler.

cemil ozansü - Troçki'nin 1922'de Komintern yayınlarından çıkmış, Almanca yayınlanmış bir broşür kitabı var. Ulusların kendi kaderinin tayin hakkı ve Gürcistan meselesi üzerine. Onun mülâhazası şu, “Boğazlar Kemalistlerin kontrolüne girmeden bizim Gürcistan'ın kendi kaderinin tayin hakkını tanımamız mümkün değil.” Tam İstiklal Harbi sırasında yazıyor.

Bu noktada şöyle baştan verelim doğru cevabı. Her büyük güç emperyalist demek değildir. Yani emperyalist, -tarif ettiğim gibi- bir çeşit biriciklik taşımak mecburiyetindedir. Yani kavramın kendi bunu içeriyor. Bunun rakipleri pekâlâ olabilir.

Yine burada iki tip hukuksal düşünce, iki tip hukuksal zihniyet söz konusunda. Bir tanesi, karacıl olan karasal alanlar bazlı düşünmek mecburiyetinde. Bahri yani denizcil olan ise ulaşım

yollarının güvenliğini sağlama prensibi üzerinde ısrar etmek mecburiyetindedir. Bunların hukuksal zihniyetin taşıyıcı esprileridir.

Bir tanesi, karakteri dolayısıyla daha teritoryal devlet düşüncesine bizim ulus devleti de içine alacak bir biçimde “Kara Avrupası” modelini taşıyor. Fransız devleti ise bir şablon, ihtilalden sonra her devlet onları taklit etmeye başladı. Evrensel bir devlet tipi oldu. Ünik olan ise İngiliz modeli; Britanya cihan imparatorluğu düşüncesidir. Onun temel hukukçuluk zihniyeti de her noktaya ulaşmış olan bir evrensel hukukçuluk zihniyetini gerektir. Aradaki temel fark budur. Asıl emperyalizm Britanya emperyalizmidir. Burada bir el verme söz konusu olmuştur. Birleşik Devletler ve kadim Monroe Doktriniyle şekillenmiş yeni dünya, eski dünya karşısında bir büyük bir ada olarak mütalaa edilebilir. Ve dolayısıyla artık izolasyonist olmayan Amerikan politikası ve yeni tahrif edilmiş Monroe Doktrini, 1904 sonrasında ve 1917 Wilson prensipleriyle açık bir biçimde kendini uluslararası düzenin muhafızı olarak tarif etmiştir. George Washington'ın karşı görüşüne rağmen böyle bir uluslararası politika ve uluslararası hukuk zihniyetidir, bu. En son Reagan tarafından telaffuz edilmişti Monroe Doktrini ama Amerikan müdahaleciliğinin temel dayanağı bunun içinde saklı artık. Mesela bu biraz evvel söylediğim uluslararası ceza divanı Roma statüsü kurulurken de bu kullanıldı; ABD orada olmasa da oradadır. Bu bir müdahale müessesesidir. Ama riyakarlık demek değildir. Yani uluslararası hukuk denen alanın tabiatından kaynaklanan bir şeydir.

Meseleye tekrar dönecek olursak, Almanya'nın tekrar birleşmesine yol açan “İki Art Dört Antlaşması”nda “doğuya yayılmayacaksınız” şartı vardı. Ama bunu şöyle yorumluyorlar, mesela “Doğu Almanya'yı atlar, Polonya'ya sıçırarız.” Ukrayna anayasasının 17. maddesiydi yanlış hatırlamıyorsam, orada tarafsız kalınacağına dair hüküm vardı. Yani oradaki siyasi varlığı anlamlandıran şey tipik bir tampon yapı olmasıydı. Büyük güçler arasında bir çatışmayı önlemek için ortaya çıkmış tampon yapılarıdır bunlar. Bunu işgal ettiğinizde, değiştirmek istediğinizde, renkli bir parçaya çevirdiğinizde işte bu da bir “agresyon”dur.

Hele resmi savaş ilanı olmayan savaşların yaşandığı bu çağda çeşitli agresyon biçimleri var. İktisadi yaptırımlardan bu tip müdahalelere kadar çeşit çok. Dolayısıyla NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, bir anti-Rus emperyalist müdahale olarak yorumlanmak mecburiyetidir. Sevil Hoca, bize milletler umumi hukuku final sınavında “NATO'ya katılabilir mi Rusya” diye sormuştu. Bunun doğru cevabı ‘hayır katılamaz’ idi. Çünkü bu seçenek, kuruluş icabına, NATO'nun *ratio essendi*'sine akli varlığının temellerine aykırıdır. Kontr-rusya örgütü olarak kurulmuştur. Avrasya kıta alanı üzerindeki bir kontrol örgütüdür. Zaten adında Atlantik vardır. Yani iki büyük deniz vardır, Pasifik ve Atlantik diye. Bu okyanuslar arasındaki alana bir müdahale aracıdır. Ayrıca Birleşmiş Milletler de kuruluşu itibarıyla bu düzen prensibini gözetir.

Bu düzen sorunu, eğer düzen sorusu olarak kalacaksa bunlar dairesinde ancak anlamlandırılabilir. Teşekkür ederim.

İlevent Ürer - Şimdi, kabaca bize okutulan bir atlasa, göç atlasına bakın kimse yerinde durmuyor. Romanların bir toplantısıyla gittim, orada “Bu Türkler 1071’de gelmiş, biz 9. yüzyılda gelmişiz” dediler. Bunlar bizim plajda havluyu atıp da yer kapmak istememiz gibi bir şey. Haritaya bakarsak ve şunu görüyorsak Amerika en büyük göçmen devlet, Fransa göçmenlerden oluşan bir yer. Eğer tarih göçmenlerin yazdığı tarihse, belki de göçmenlerden korkuyoruz. Çünkü yerleşik kültür ile göçmen arasında tarihsel ve bize okutulan sosyoloji kitaplarından başlayarak ciddi bir çatışma var. Ve doğal olarak bu çatışma içimize sindiği zaman buna ürpererek mi bakıyoruz? Ayrıca bu göç kavramı toplumlar arasında dinamizmi de sağlayabilen bir şey.

Uluslararası finans ya da güç mekanizmalarıyla ilgili konuya gelince, bizim hocalarımız yıllarca askeri darbeler neden oluyor sorusunu hep aynı mantık üzerinden tartıştı. Yani askeri mekanizmalarla bu süreçler arasında bir bağ kurmaya çalışıyoruz ama bunu şöyle anlatabilir miyiz; toplumda her şeyi organize değilse en organize olan askerdir. Doğal olarak yönetir. Burada insanla ilgili olarak Erich Fromm’un cemaat-birey üzerine sözlerini, Hobbes ve Locke’un tartışmaları da hatırlayalım.

Diğer bir sorun Ortadoğu’daki gelişmeler. 1990’larda, 2000’li yıllarda bu olaylar başladığında, durumu şöyle gördük: Avrupa Aydınlanması’nda üç kavram var, özgürlük eşitlik, kardeşlik diye. Kardeşlikten biz ulusçuluğu çıkarttık, özgürlük ve eşitlik de devletlerin seçimine istinaden yürüdü. Bunu şunun için söylüyorum, ABD özellikle özgürlük üzerine kendini inşa etti. Bunu nereden çıkartıyoruz, dersiniz “Doğu Halkları Kurultayı”nda herkes ABD’yi kurtarıcı görüyor, işte “manda yönetimi”ne bakın deniyor. Orada John Reed’in bir konuşması var, “Beyler, siz bir ABD’yi tanımıyorsunuz. Amerika dünyanın her tarafına özgürlük vaat ederken kendi içinde siyahilerle bunu konuşmuyor bile.” Ondan sonra akış biraz değişiyor. Bunu şunun için vurguluyorum, eskiden bizim aydınlarımız üç kavramı eşit anladılar: özgürlük, eşitlik ve kardeşlik. Ama ABD hegemonyası başladığı andan itibaren biz eşitliği bir kenara bıraktık. Bu Sovyetlerin çözülüşü sonrası daha da ciddi bir noktaya geldi, her sorunu özgürlükten okumaya başladık. Şimdi bunun anlamı şu; Saddam’ın sarayına giren biri “ben bu saraya girecek miydim” diyor, televizyon spiker de “bakın görüyor musunuz özgür artık” diyor. Ya adamın sorusu eşitlikse... Aynı soru İngiltere’de de tartışıldı: “Vay be bizim Türk kebapçılar bıçakla İngilizleri ne kadar iyi dövüyor. Türkler müdahale ediyor polis müdahale etmiyor.” Yine, Gezi Olayları’nda insanların ne istediğini bile sadece özgürlüklerle tanımladık. Ya bu insanlar eşitlik

istiyorsa...1940’larda batıya giden aydınlar geri geldiklerinde sadece özgürlüğü konuşmaya başladı, eşitlik konu edilmedi. Eğer aydınlanma düşüncesi içerisinde bu üç kavram denk ve birbiriyle saç ayağı gibiyse, önce “kardeşlik”i “uluslaşma” adı altında hatta daha katı biçimlerini tartıştık. “Özgürlük”ü ABD üzerinden tartıştık ama “eşitlik” konusunu henüz tartışmaya açık değiliz. Bunu şöyle anlatabiliriz: İki kafeste iki şempanzeye ayrı yiyecekler veriyor ve birisi diğerine verilene itiraz ettiği için kafesi sallıyor ve en sonunda taş atıyor. Bu nedenle, dünyada iletişim toplumundan bahsederken iletişimin olabilmesi için gereken eşitlik ilişkilerinin bile kurulmadığını düşünebiliriz.

Sistem ve düzen dediğimizde bunun altyapısını böyle sorgulamaya çalıştım. Emperyalizm dediğimiz şeyi de baştan eşitsizliği kabul etmemizin sendromu olarak düşünebiliriz. Çok teşekkürler.

vahap adıyaman- Efendim çok teşekkür ederim 47. İktisatçılar Haftasının 1. oturumunu burada böylelikle tamamlamış bulunuyoruz.